

Ullstrømper til Afrika

Glimt fra misjonens barndom i Strinda

Av Jan P. Breida

I sommer kunne Det norske Misjons-selskap (NMS) markere sitt 170-års-jubileum. Selskapet ble stiftet i Stavanger den 8. august i 1842, og blant de 187 tilreisende delegater fra mer enn 60 misjonsforeninger fantes folk fra de viktigste grupper innenfor norsk kirke og kristenliv på den tiden. Både brødrevenner, haugianere og prester var representert. Landet ble fra 1847 inndelt i 5 misjonskretser, og den nordligste og mest vidstrakte var Trondhjems Krets, som rakk helt fra Møre til Finnmark. Dermed var misjons-Norge samlet til ett rike, og for første gang i historien var en slik landsdekkende medlemsstyrt organisasjon skapt i Norge.

Trondhjems Missionsforening

En misjonsforening for Trondheim med omland hadde allerede eksistert i mer enn 6 år da NMS ble etablert i 1842. *Trondhjems Missionsforening* ble stiftet 26. januar 1836 som landets fjerde forening rettet mot ”hedningemisjonen”. Bygda Strinda hadde helt fra starten representanter både i foreningens styre og blant medlemmene ellers. Flere sentrale

strindinger var aktive. Det gjelder for eksempel presten H.A. Angell og gårdbruker Ole I. Soelberg, bygdas to første ordførere. Strinda formannskap var ellers godt representert ved sentrale bygdehøvdinger som Iver Iversen, Bjørn Brurok, John Bye, Bjørn Teslien, Ole J. Teslien, Iver Mathiesen og Clemet Grendahl.

Brødrevennene

Med sin glødende misjonsiver må vi regne *Brødrevennene* (herrnhuterne) blant røttene til Trondhjems Missionsforening. Flere av dem bodde på Øvre Bakklandet, i forstaden som kirkelig sognet til Strinda den gang. Herfra sendte de ut den første norske misjonæren vi kjenner fra denne misjonsperioden. Det var *Hans Martin Sand*, døpt i Bakke kirke 21. februar 1808, som med Brødrevennenes bistand dro til den hollandske kolonien Suriname i Vestindia. Deres vennsamfunn hadde en varm støttespiller i biskop *Peter Olivarius Bugge*. I ”brødrenes ånd” vakte hans bibelforesnelser og misjonsmøter folkets sans for misjonen allerede fra 1820-tallet. Nyttårsaften var det vanlig i flere år å se skarer av strindinger på vei til byen med hest og slede for å være vitner til Bugges

misjonsforedrag i Vår Frue Kirke. Folk visste at biskopen alltid hadde vært sterkt opptatt av Grønlandsmisjonen, men nå stod han der på prekestolen og talte om upløyde misjonsmarker blant hedninger under andre og fjernere himmelstrøk. Hans iver etter å spre misjonskunnskap resulterte også i misjonsskriftet: ”*Efterretninger om Evangeliets Fremgang i alle Verdensdele*”. Det ble utgitt i Trondheim i 1821-22, og var det første i sitt slag i Norge. Fra utenlandske tidsskrifter hentet han opplysninger om misjonens status ute i verden, fakta som hans lille, men populære blad formidlet videre til det lesende publikum.

Idealister med næringsvett

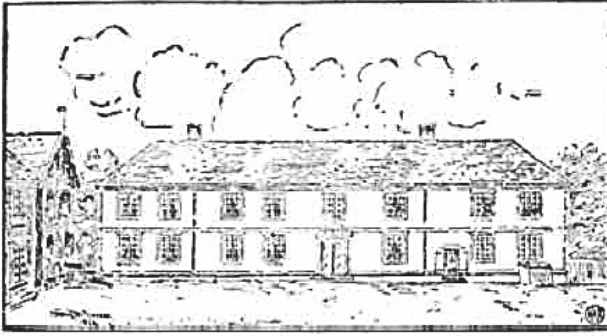
Da Hans Nielsen Hauge kom til Trøndelag i 1799, fant han lite av levende kristendom i menighetene. Fornuft og tørr rettroenhet preget kirkens tjenere. Frukten av hans omreisende virksomhet var imidlertid en ”vekkelse” som ga Hauge mange tilhengere i bygdene. Særlig i Rennebu pløyde Hauge-vekkelsen djupt, og det var ikke få bondegutter som forlot heimgården i Grindalsgrenda etter råd fra Hauge selv. De søkte etter en mening med tilværelsen de ikke fant heime i den innestengte grenda. Tidlig på 1800-tallet dannet flere av dem små ”vennesamfunn” i Trondheim og Strinda, og gjorde seg gjeldende i menighetslivet samtidig som de markerte seg både politisk og innenfor praktisk næringsliv. Den gryende misjonsiveren ga dem et nytt arbeidsfelt. Flere av disse ”leserne”

dro rundt for å forkynne og tale misjonens sak, og vi finner spor etter vekkelse både i Malvik, Bratsberg og Lade sogn. Kjent er *Mikkel Grendahl* (1775-1849), bondesønnen fra Rennebu som vel var Hauges nærmeste fortrolige i det nordenfjeldske. Han kjøpte gården Havstein på Byåsen i 1823 og klarte her både å drive fram et mønsterbruk og samtidig skape et åndelig sentrum for Hauge-rørsla i Strinda så vel som i hele Trøndelag. Mikkel Grendahls virksomhet inspirerte til misjonsiver og ga støtet til at Byåsen fikk egen kirke. Som mangeårig stortingsmann for Søndre Trondhjems amt støttet han tidlig bondefraksjonen, blant annet ved å finansiere agitasjonsskriftet ”Ola-boka” og støtte alt som kunne gi bønder økt demokratisk innflytelse på styre og stell i kommunene.

Arven fra Solem

Fra naboprestegjeldet kom også inspirasjon. Blant de ledende haugianere i Strinda må nevnes *Arnt Bjørnsen Solem* fra Klæbu og hans kone *Randi Andersdatter Lauvåsen* fra Tiller. De ble vakt gjennom direkte kontakt med Hauge, og var ivrige forkynnere.

Som handelsborger i Trondheim gjorde han *Solemsgården* til et samlingssted for Hauge-vennene i byen. Senere flyttet Solem sitt åndelige sentrum til Moholt. Her viste han også ekte haugiansk tiltaksevne. Etter at de kjøpte gården Moholt vestre, ble mange i bygda imponert da Solem la en 2,5 kilometer lang vannledning ned til gården med inntak fra

Moholt vestre. Hovedbygningen etter en tegning fra 1862. Det var en herskkelig innrettet 2-etasjes bygning med et stabbur på hver fløy. Etter den tids byggeskikk gikk storstuen og flere tilstøtende rom gjennom hele huset.

Kjøkkenet var meget rommelig, og ble brukt til forsamlingshall med plass til mer enn 100 mennesker. Husene ble ødelagt av brann høsten 1901, bare ei smie og en muret hvelvkjeller som Iver

Iversen hadde oppført, stod igjen. En ny hovedbygning ble senere reist i sveitserstil. Fra artikkelen "Gaarden Moholdt i Strinna" av Henrik Mathiesen i Adresseavisen 27. april 1913.

Loholtmyra. På gården reiste han et prektig våningshus der kjøkkenet kunne brukes som møterom med plass til over 100 mennesker. Fjøset rommet en betydelig besetning, for det var 500 mål dyrket jord å ta av. I borgstuen satte Solem opp en linmaskin som ble drevet med hestegang. Det var en innretning i haugiansk ånd siden Hauge og hans venner hadde en spesiell forkjærlighet for linavl og lerretsdyrking.

Misjonens mann på Moholt

Ved siden av Havstein ble Moholt gård den store møteplassen for kristenfolket i Strinda. Ikke minst ble det tilfelle etter at den 35 år gamle haugianeren *Iver Iversen* kjøpte gården av Solem for 8800 speciedaler i 1824 og flyttet inn sammen med kona Berit Andersdatter. I 32 år skulle Iver Iversen drive gården og samtidig bli en sentral og kjent skikkelse i bygda. Sin største innsats gjorde han for misjonens sak, der han ble en spesiell motivator og lederskikkelse.

Han kan regnes blant misjonens "fedre" i Strinda, men han ble født i Østerdalen i 1789. Så flyttet han 2 år gammel med familien til Bardu, der han vokste opp i en nybyggerkoloni. Her var Iver engasjert i nyryddingsarbeid i ungdommen, men tok i tju-årsalderen tjeneste som jektemannskap hos svogeren Henrik Mathiesen, en driftig haugianer som var gift med Ivers søster Sigrid og drev fiskehandel nordpå. Iver Iversen avanserte snart til skipper på et av hans fartøyer. Rundt 1815 startet imidlertid Henrik Mathiesen handelsvirksomhet med forretningsgård i Strandgaden i Trondheim, der Iver Iversen fortsatte som hans medhjelper. Begge ble etter hvert kjente og aktede skikkelser i det haugianske vennsamfunnet i byen, der Mathiesen med tiden ble regnet som forstander. Da Mathiesen døde i 1826, ble Iver Iversen formynder for hans 11-årige sønn, Iver Mathiesen, som vokste opp på gården Moholt vestre. Med tiden skulle også Iver Mathiesen bli en aktiv mann i Strinda, ikke minst innenfor hedningemisjonen. Han giftet seg med Ka-

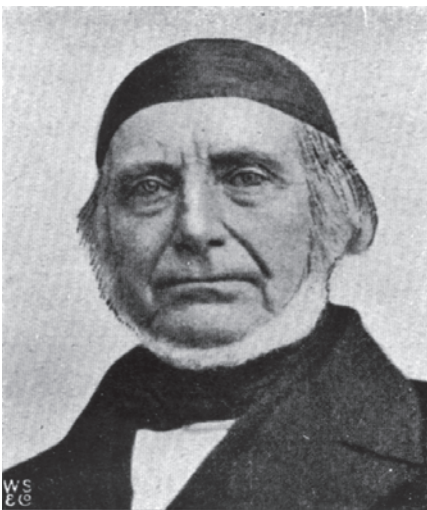
ren Ranum og drev gården Loholt Søndre. Deres sønn var den kjente byhistoriker Henrik Mathiesen.

Et åndelig sentrum

Iver Iversen var nok å finne blant de som ved nyttårstider dro på sledeferd med klingende bjeller fra Moholt mot byen for å bivåne biskopens misjonstale i Vår Frue Kirke. Herfra vokste hans glød for misjonen, og som legpredikant benyttet han enhver anledning til å tale for saken, både på møter ute i bygda og hjemme på gården. Fra by og bygd kom prester så vel som lekfolk, gamle og unge, kvinner og menn og fylte den store møtesalen på Moholt-kjøkkenet. I de første årene skjedde samlingene mens *konventikkelplakaten* ennå satte forbud mot frie kristne forsamlinger (konventikler). Lekpredikanter måtte ikke holde private religiøse møter og husandakter utenfor øvrighetens kontroll. Bare de geistlige embedsmenn hadde retten til å formidle

Guds ord i forsamlinger på den tiden. Fra 1790-åra var loven særlig rettet mot haugianske lekfolk av frykt for at de kom med vranglære. Hans Nielsen Hauge satt selv fengslet for brudd på denne loven i flere år. Også i Trondheim fikk han en måneds opphold i tukthuset etter 7 ukers varetektsarrest. Konventikkelplakaten ble opphevet av Stortinget i 1842, samme år som Det norske Misjonsselskap ble stiftet.

Hjemme på proprietærkjøkkenet på Moholt var det liten grunn til å frykte lensmannsbråk. Flere av bygdas prester hørte nemlig med til Iversens nære omgangskrets, og de fikk også “låne” talerstolen på Moholt. Gjennom sine åpne og tolerante holdninger ble Iver Iversen en “brobygger” mellom haugiansk inspirerte lekfolk og geistlige embedsmenn. Det ga noe av grunnlaget for at partene kunne samarbeide om å stifte Trondhjems Missionselskap i 1836.

Som gårdbruker skal **Iver Iversen** ha vært kjent som en foregangsmann særlig innen kvegdrift, og gjennom gårdsdriften tjente han seg opp en pen formue. Dessuten ble han mye brukt i bygdas offentlige liv. Men først og fremst var Iversen religiøst interessert, og han ble en aktiv lekpredikant, både i og utenfor Strinda. Til den store kjøkkensalen på Moholt inviterte han både bygdas prester og haugianske lekpredikanter, og gården fortsatte å være et åndelig sentrum på Strinda slik det hadde vært i Solems tid. I 1856 solgte Iversen gården til Ole Bjørnsen Brurok, men fortsatte selv å bo på gården som “proprietær”. Etter at kona Berit døde i 1869, levde Iversen sine siste år i byen. Den 25. februar 1878 døde han, 88 år gammel, og ved hans jordeferd til Eli plass ved Lademoen samlet det seg et større følge enn man husket å ha sett i Strinda. Foto fra *Strindens sparebank 100 år. 1842-1942*.

Spredning av misjonsinteressen

Iver Iversen ble fra starten valgt til sentralt styremedlem i Trondhjems Missionsforening, og ble senere stadig gjenvalgt. Det skjedde også da foreningen ble reorganisert og fornyet på årsmøtet den 6. januar 1843. Samme år kom meldingen om at Det Norske Misjonsselskap hadde sendt sin første utsending til Sør-Afrika. *Hans Paludan Schreuder* skulle finne ut om det var mulig å drive misjonsvirksomhet blant zulu-folket. Et par år senere ble *Andreas Hauge* formann i misjonsforeningen i Trondheim. Han var Hans Nielsen Hauges sønn, og begynte å utgi "*Norsk Missionsstidende*" i Trondheim i 1845. Da Hauge senere ble NMS' første sekretær, redigerte han bladet fra Stavanger. Siden har det vært selskapets hovedorgan fram til i dag.

Trondhjems krets av NMS ble organisert 6. januar 1847. Det konstituerende møtet ble holdt under en kretsforsamling i Domsognets Almueskole. Det møtte utsendinger fra 25 foreninger spredt over hele det nordenfjeldske Norge. Fra Strinda (Malvik sogn) møtte Arnt Bjørnsen Solem og Ole Herjuan på vegne av prestegjeldets første foreninger. Kretsstyret som ble valgt, bestod utelukkende av medlemmer fra Trondhjems Missionsforening. Blant dem var kjente Strinda-folk som Iver Iversen, O. Soelberg og Clemet Grendahl.

Iver Iversen bidro aktivt til at den "trondhjemske missionsforening" ble et

kraftsentrum for å spre interessen for "ytre" misjon. Lastet med en anselig bunke av Missionsstidende dro han selv rundt i Strinda og agiterte for saken. Dessuten ble sendebrev stilet til en rekke andre bygder i kretsen der prester ble oppfordret til å virke for misjonens sak, hver på sine steder. Slike tiltak bidro til at foreninger ble stiftet allerede i 1844 i Levanger, Skogn, Stjørdal, Skatval, Hegra, Soknedal og Rennebu. To år senere var et tredvetalls foreninger stiftet i landet nord for Dovre. Også i Strinda var misjonsvenner aktive, og misjonssamlinger fant sted i alle tre sogn i prestegjeldet.

Banebryteren

Emissærer blir gjerne omtalt som "misjonens frontsoldater". Kretsstyret fikk henvendelser fra flere kanter om å sende ut folk som kunne motivere til gudstro og misjonskjærlighet. Og det var selvfølgelig Iversen man henvendte seg til da det ble tale om å sende ut kretsens første emissær. Den 67 år gamle misjonspioneren dro ut på sin første større reise den 1. mars 1858. Opp gjennom dalene bar det, på veien holdt han møter i Orkdal, Meldal og Surnadal før han den 9. mars ankom Stangvik. Herfra aktet han seg over sjøen til Todalen, men ble hindret av uvær og måtte gjøre vendereis. Da tok han veien over Rennebu til Kvikne før han endte på Tynset 30. mars. Men nå var han blitt så forkjølet og hes at han måtte holde seg i ro noen dager. Deretter bega han seg på hjemveien og var nok temmelig utmattet

da han kom tilbake til Moholt den 17. april.

I de neste to åra dro Iversen på nye emis-særferder til Gauldalen og til flere byg-der langs veien mellom Byneset og Kristiansund. På disse reisene hadde han med seg lærer *Paul Røstad* fra Bratsberg i Strinda, også en pionér blant reise-emissærene. De skal ha blitt godt mottatt over alt, forteller Johan B. Rian.

Vekkelse i Malvik sogn

Ved midten av 1800-tallet var misjonsforeninger for "hedningemisjonen" et nymotens innslag i bygdelivet på Strinda, men i alle tre sognene ble det etablert misjonsforeninger i løpet av 5-årsperioden 1846-51. Oppfordringen fra Trondhjems Missionsforening om å virke for misjonen nådde også den Hauge-inspirerte *Arnt Bjørnsen Solem* (se s. 59), som i 1840-årene drev med skipsbygging i Hommelvik. Den snart 70 år gamle legpredikanten var ikke sen om å invitere til misjonssamlinger både i Hommelvik og Mostadmarken. Resultatet var at tre foreninger for hedningemisjonen så dagens lys i Malvik sogn i siste halvdel av 1840-årene.

Malvig Missionsforening

Gårdmann *Ole Mikkelsen Herjuan* (1805-1870) samlet i året 1844 noen naboer for å høre om "*det ikke kunde anses som de Kristnes Kald og Pligt at bidra efter Evne og Vilie til Den Norske Missions Fremme blant Hedningerne*" (mø-

teboka). Tiltaket skal ha utløst flere misjonssamlinger, men det er usikkert om noen forening ble stiftet før i 1848, da foreningen ble konstituert med valgt styre og skrevet medlemsliste. Ole M. Herjuan, som satt i Strindas formannskap, har trolig ledet misjonsarbeidet i Malvik den første tiden da misjonsgruppen var heller løst organisert. Tallet på medlemmer økte fra 22 i året 1848 til 83 i året 1865. Første noterte bidrag til misjonen var 5 speciedaler og 61 skilling i 1850.

Humlevigens Missionsforening

I Hommelvik kom misjonsarbeidet i gang i 1845 i form av "Missionssamlinger" som *Arnt Bjørnsen Solem* tok initiativet til, og som fikk tallrike besøk. "*Likeledes har det for hvert år været bidratt vakkert til Missionens Fremme, hvorfor vi antar, at Folket virkelig har interessert sig for denne vigtige Sag,*" hevder referenten i møteboka. Solem har tydeligvis vært "primus motor" for misjonssamlingene mens han var i Hommelvik, men etterlot seg verken medlemslista eller noen egentlig forening da han reiste fra stedet. "*Derfor er det nødvendig at vi på ny får indført de engang optegnede Medlemmer, samt antegne så mange Nye som vi kunde få.*"

Misjonsforeningen ble konstituert 14. januar 1849 med lærer Anders Sæther som formann. Medlemslista talte 64 navn, og møtene ble holdt på gårdene Hommelvik, Halstad, Moen, Grønberg, Fosslia og Folden. År 1851 mottok mi-

sjonen 5 speciedaler og 67 skilling fra foreningen. Ifølge rapport i NMT 1894 hadde foreningen da 39 medlemmer som holdt 11 møter dette året. Innenfor området arbeidet da også flere kvinneforeninger som viste en "rosverdig iver" for misjonen, blant annet ved å arrangere basarer.

Mostadmarken Missionsforening.

I tilknytning til jernverket ble det stiftet en forening i Mostadmarken. Som i Hommelvik er stiftelsesdato noe uklar. I perioden 1846-48 ble det iallfall holdt en del misjonssamlinger, og som andre steder i sognet var gjerne Arnt Bjørnsen Solem en sentral inspirator og forkynner. De relativt sjeldne møtene samlet godt med folk som ga betydelige bidrag til misjonen. "Som Følge heraf har Mostadmarken af Trondhjems Kredsbestyrelse fået Navn af Missionsforening skjönt vi endnu ikke med rette kan sige at vi er nogen virkelig Missionsforening. Vi har ei engang antegnet Medlemmer (...)", heter det i en rapport.

Kåre Forbord hevder likevel i Malvik bygdebok at stiftelsen skjedde i 1846, og i så fall kan Mostadmarkens Missionsforening faktisk være Strindas eldste. Smeden *Anders Snustad* var lenge foreningens formann, et verv han fylte i 30 år til 1883. Foreningen hadde i følge rapport i NMT 21 medlemmer i 1894, og 2 kvinneforeninger virket i området.

Misjonsforeninger i Lade sogn før 1914

Lade Missionsforening.

Den første misjonsforeningen i Strindas hovedsogn Lade ble etablert på gården Moholt vestre den 25. februar 1849. Husbonden *Iver Iversen* inviterte til konstituerende møte. Kjøkkenet på Moholt var blitt et kjent samlingspunkt på Strinda, og her var det plass nok. I en utskrift fra protokollen leser vi: "Året 1849 den 25. Februar vare efter Indbydelse af Herr I. Iversen en Del Personer forsamlede på Gården Moholdt for at stifte en Missionsforening for Hlade Sogn. En fornøden Forening blev da grundlagt (---). Ved det foretagne Valg på Formand og Securetair blev Pastor Carlsen Formand *, Iversen Viceformand og I. Mathiesen Securetair. (---)."

Ellers kom også gårdbruker Clemet Grendahl og lærer Esten Stendahl tidlig med i styret for foreningen.

Lade sogn dekket hele Strinda utenom sognene Bratsberg og Malvik. Innenfor dette vidstrakte området ble det etter hvert dannet en rekke misjonsforeninger. Listen nedenfor viser foreninger som kom i gang før første verdenskrig

---

*. *Niels Arnoldus Carlsen*: konst. sokneprest i Strinda siden 1841, og fra 1852 konstituert som residerende kapellan. Han var en av de første medlemmene i Trondhjems Missionsforening.

(1914), og den er neppe fullstendig. Særlig misjonskvinneforeninger etterlot seg få kilder og nevnes i noen tilfeller uten navn. Fra gavelista i NMT kan vi f.eks. lese: *"Fra Iversen på Moholdt sendt fra en liden Kvindeforening i Hlade Sogn 6 Spd 36 sk."* Andre foreninger på listen kan ha skiftet navn i løpet av sin levetid.*

Misjonsforeninger:

- Lade Missionsforening 1849
- Byåsens Missionsforening 1865
- Reitgjerdet Missionsforening 1867
- Jonsvandets Missionsforening reg 1867
- Øvre Strindens Missionsforening reg 1870
- Åsvang Missionsforening reg 1882
- Fossegrendens Misjonsforening reg 1899
- Strindheim misjonsforening reg 1913

---

*. Kildematerialet er relativt spinkelt, men gjennom møtebøker og trykte kilder (bygde- og jubileumsbøker) har det lyktes å finne opplysninger og stiftelsesår til noen få foreninger. Det er dem denne artikkelen i hovedsak bygger på. I de fleste tilfeller har jeg "funnet" foreningene gjennom deres gavebidrag til Det norske Misjonsselskap (merket reg). Norsk Misjonstidende offentliggjorde nemlig gavelister hvert kvartal. Jeg har videre hatt nytte av kapellan Brian Smiths dagsregistre (Digitalarkivet). Blant sine mange embedsgjerninger noterte han også misjonsmøter og enkelte foreningsbesøk etter 1895.

Kvinnemisjonsforeninger

- Byåsens Kvindeforening reg 1859
- Byåsen nedre Kvindeforening reg 1907
- Opstrindens Kvindeforening 1861
- Jonsvandets Kvindeforening 1861
- Øvre Strindens Kvindeforening reg 1862
- Indre Strindens Kvindeforening reg 1862
- Strindens Kvindeforening reg 1863
- Bratsberg Kvindeforening reg 1863
- Strindens Nordre Kvindeforening reg 1882
- Strindens Dameforening reg 1862
- Reitgjerdet Kvindeforening reg 1871
- Vigelvans Kvindeforening reg 1870
- Hlademoens Kvindeforening reg 1881
- Ranheim Kvindeforening reg 1906
- Fossegrendens Kvindeforening reg 1901
- Moholdt Kvindeforening reg 1911
- Valene Kvindeforening reg 1908

Støtteforeninger

- Jonsvandets Mandforening reg 1877
- Jonsvandets Børneforening reg 1911
- Vigelvans Skillingsforening reg 1870
- Reitgjerdet Skillingsforening reg 1870
- Reitgjerdet Halvskillingsforening reg 1870
- Reitgjerdets Mandforening reg 1871

Forsøk med fellesforening

På et møte i Lade misjonsforening ble det i 1850 tatt initiativ til å starte en egen fellesforening for hele Strinda prestegjeld der de enkelte misjonsforeningene i hvert sogn skulle være underavdelinger. Navnet ble *Strindens Missionsforening*, og lederne i hver underavdeling utgjorde styret. Til formann ble gjerne valgt en av bygdas prester, som nettopp ønsket å engasjere seg mer i misjonsarbeidet og gjøre misjonssak til menighetssak. Vi aner her en meningsbrytning med enkelte Hauge-disipler, og ser ikke bort fra at diskusjonen har gått friskt også i kjøkkensalen hos Iver Iversen på Moholt vestre. På spørsmålet om misjonen skulle være en sak for leg eller lærd, har nok husbonden selv inntatt det klare standpunkt: *-Takk, begge deler!* Her var han på linje med synet som selv lekmannshøvdingen Hans Nielsen Hauge hadde forfektet. Kirken måtte bli med i misjonsarbeidet!

I januar 1851 fikk også Bratsberg sin misjonsforening. Ved årsmøtene, som fra nå foregikk vekselvis i bygdas tre sogn, møttes utsendingene til felles misjonsgudstjeneste før de satte hverandre stevne på en av gårdene. Foran årsmøtene i 1863 og 1866 arrangerte foreningen felles festgudstjeneste i Malvik kirke med kollekt til misjonen.

Etter noen år viste det seg at de enkelte misjonsforeningene i Strinda foretrakk å være mer selvstendige i hver sine grendelag, de ønsket å velge egne kasserere

og formenn og sende sine gavebidrag direkte til kretsens kasserer. Avstandene i Strinda gjorde det dessuten vanskelig å ha fast kontakt over sognegrensene. Den utfordringen prøvde kirkens folk å bøte på. I stedet for felles festgudstjenester i pinsen ble det vanlig å holde misjonsgudstjenester i alle bygdas kirker i løpet av pinsehøytiden. Et annet tiltak var at prestene tok opp konkurransen med emissærene ved stadig å gjeste misjonsmøter i alle sognene.

Årsmøtene falt etter hvert bort, og fellesforeningen ble ingen overordnet enhet i Strinda. Men praktisk fortsatte den å ha en viss betydning. Pengebidrag ble sendt fra Strindens Missionsforening til Trondheim krets iallfall fram til 1910. Gavene kom ikke bare fra kollekter og ofring i kirkene, men også fra anonyme givere og mindre kvinne- eller skillingsforeninger som ikke var knyttet til en bestemt misjonsforening. De fant det naturlig å gå til presten med sine bidrag, slik at han kunne sende dem videre til kretsen gjennom Strindens Missionsforening.

Bratsberg misjonsforening

Ny kirke og misjonsforening

Almuen på Bratsberg hadde stått i en lignende situasjon som folk på Byåsen midtveis ut på 1800-tallet. De trengte ei kirke! Og kirkene ble bygd, både på Havstein og på en parsell av gården Kvål i Bratsberg. Grendefolk hadde møtt fram i hopetall for å bryte stein,

grave og kjøre materialer osv. De var mannsterke i byggekomitéen også, her ble mye avgjort i samråd med presten og misjonsvennen *Nils Arnoldus Carlsen*, som var konstituert sogneprest i Strinda samtidig som han stod i spissen for Lade sogns Missionsforening. Både i byggekomitéen for kirka og i skolekommisjonen for Bratsberg møtte han flere fremstående bønder som Bjørn Olsen Brurok, Ole Bratsberg, Fredrik Digre, Anders Qvaal, Paul A. Qvaal, Chr. Hammer, Christian Stendahl, Olaus Brurok, Lars Siim og kirkesanger M. Sæther.

Det var blant disse sentrale personene i sognet at spørsmålet ble reist om å danne en misjonsforening i Bratsberg. Tanken ble virkelighet en drøy måned etter at biskop Darre og prost Kaurin innviet den nye kirka den 4. desember 1850. Foreningen ble stiftet under et møte på gården Kvål i januar 1851 med cand.theol. *Paul Peter Widerøe** som

formann de første årene. Han ble dermed foreningens representant i Strindens Missionsforening, fellesforeningen. Andre styremedlemmer ble trolig ikke valgt utenom kassereren P. A. Forseth, som hadde ansvar for regnskapsboka. Protokoll med møtereferater ble derimot ikke ført før i 1875. På møtet tegnet det seg 25 skrevne medlemmer som det første året holdt 10 møter på forskjellige gårder: Kvål, Væresaunet, Brurok, Eklesbakken, Digre, Bratsberg, Sætran, Randlien og Engelsås.

Foreningen dekket geografisk området fra Øvre Gjervan til Bjørken og fra Siim til Bostad i Klæbu. En innsamlingsbøsse var blitt anskaffet fra "Blækslager" Olesen i Trondheim for bruk til innkomne bidrag. Summen av bidragene dette stiftelsesåret beløp seg til 2 speciedaler, 3 ort og 20 skilling. Av dette tok man etter vedtak noen skillinger til side, slik at man kunne tinge en årgang av *Norsk Missionstidende*.

---

*. **Paul Peter Marius Widerøe** (1827-1891) kom fra Frosta som sønn av prost Falk Widerøe. Ble 24 år gammel den første formann i Bratsberg Mf. Giftet seg 18/11-1858 med **Edel Johanne Solem** i Havstein kirke. Hun var barnebarn til den kjente lekpredikanten Arnt Bjørnsen Solem fra Klæbu, som igjen var onkel til gårdbruker Bjørn Olsen Brurok i Bratsberg, en av foreningens stiftere. Familien flyttet før 1865 til Tynset prestegård, der Widerøe ble sogneprest 39 år gammel. De hadde 3 sønner og en datter.

Pionertiden

I 1850-årene var oppslutningen varierende. Ikke alle medlemmer var fortrolig med at foreningen skulle være en underavdeling av Strindens Missionsforening. Enkelte hadde nok heller ønsket en mer selvstendig forening som var direkte tilsluttet den trondhjemske krets og dermed kunne delta på kretsmøtene med egne utsendinger fra Bratsberg. Oppmøtet på de månedlige møtene avtok, og de følgende årene sank møtefrekvensen betydelig.

Emissærer og vekkelse

Tidlig i 1860-årene skjedde et midlertidig oppsving i møtevirksomheten, det virket som en vekkelsesvind blåste over sognet. Det begynte da reiseemissær *Nils Ylvisager* gjestet Bratsberg en uke i mai 1861. Denne veltalende Hauge-tilhengeren fra Sogndal sørget nærmest for misjonsfeber da han dukket opp som den første emissæren NMS sendte til Trondheim krets. I løpet av uken ble det raskt arrangert 4 misjonsmøter på gårdene Lien, Blækkan, Brurok og Siim, og folk strømmet til på festen 3. pinsedag der emissæren også glimret med sitt nærvær. Ylvisager skal ha revet folk med både når han mante tilhørerne til omvendelse og når han holdt sine opplysende misjonsforedrag. Han dro for øvrig til Amerika i 1868, der han ble prest blant norske emigranter. Etterfølgeren *Fredrik Aandahl* fra Grytten var også en populær emissær som besøkte Bratsberg gjentatte ganger helt fram mot 1. verdenskrig.

Men aktiviteten i misjonsforeningen begynte snart igjen å bli temmelig laber. Uten et fast lederskap dalte både tilslutningen og møtefrekvensen. I første del av 1870-årene nærmet aktiviteten seg et bunnivå, og i 1874 rakk bøssepengene fra årets eneste møte så vidt til å dekke kontingenten for Norsk Missionstidende.

Ole Kallem – en “åndelig far”

Hvis det fantes en person som kunne snu den negative trenden for misjonsfore-

ningen i Bratsberg, måtte det være emissær *Ole Kallem* (1813-85). Fra 1863 var han reiseemissær i Trondheim krets fem måneder i året for 30 speciedaler pr. måned. Han bosatte seg i Strinda, der han kjøpte og drev bruket *Margrethelyst*, som var utskilt fra Sundland gård.

Ole Kallem kom fra en husmannsplass i Sand i Ryfylke, men hadde etter hvert klart å skaffe seg midler til å kjøpe en liten gård (Kallem). Det var da han begynte å holde kristelige oppbyggelser rundt om på nabogårdene. Etter hvert utvidet han virksomheten, og ble en travel reisepredikant som stadig var på farten rundt omkring i bygdene. Overalt hvor Kallem talte, ble folk revet med av begeistring. I en nekrolog skriver Verdens Gang i 1885 at Kallem måtte være Norges merkeligste og største predikant. *“Neppe nogen har eiet hans storslagne Begavelse, hans Begeistring og Kraft. (---)Han talte både til Ungdommen og Alderdommen. Tusener kaller ham sin åndelige Far”*.

I Bratsbergs Missionsforening bidro han til at det oppstod ny misjonsiver og større tilstrømning til møtene nettopp da det gjaldt å skape en ny giv etter 1875. Et par år senere reiste han imidlertid til Gjerpen ved Skien hvor han engasjerte seg sterkt i avholdssaken.

En ny start

“En ny Missionsforening blev oprettet i Bratsberg hos Anders Digre den 10de Januar 1875, hvorved Valg paa Besty-

relse blev foretaget”, kan vi lese i protokollen som nå for første gang ble tatt i bruk. Her presenteres også en liste med navn på 56 medlemmer, 30 menn og 26 kvinner. Det går også fram at den nyetablerte foreningen hadde valgt *Olaus Bjørnsen Brurok* (46) til formann, nestformann ble emissær Ole Kallem mens Simon Espaa skulle fungere som kasserer.

Paul Røstads formannstid

Sognets to lærere bidro også til den oppslutningen om misjonen som nå fulgte i Bratsberg. De samlet gjerne gårdsfolket til en prat etter dagens undervisning. I flere år hadde *Mikel Sæther* som omgangsskolelærer opplevd at folk på gården trakk inn i “skolestua” når han begynte sin høytlesning fra Misjonstidende. Den andre læreren var ikke mindre ivrig, han aktiviserte skolebarna både med bøsseinnsamlinger og utlodninger. En gang kunne ungene stolt sende en hel daler og 16 skillinger til misjonen etter å ha loddet ut en fin gullbrosje og fire sølvgenstander. Læreren var sognets andre kirkesanger og het *Paul Olsen Røstad*, født på Røstad østre i 1835, en gård han overtok og drev sammen med broren Anders. Etter eksamen fra Klæbu seminar 1857 ble han omgangsskolelærer og senere klokker i Bratsberg. Utenom gårdsdriften og de 16 obligatoriske undervisningsukene fant han også tid til å farte mye rundt i bygdene som en av de første reiseemissærene i Trondheims krets av NMS. (se s. 63).

Fra 1877 fungerte lærer og klokker Røstad som formann i Bratsberg Missionsforening, og i de 35 følgende år var han foreningens klare lederskikkelse. I hans periode var oppslutningen jevnt god med en gjennomsnittlig møtefrekvens på 10 møter i året. De foregikk på et 20-talls gårder rundt om i sognet. Bratsbergs første fastskole, Eklesbakken skole, ble også et yndet møtested med over 30 misjonssamlinger i perioden 1875-1900.

Ei bygd og ei kirke i endring

Paul Røstad og hans generasjon fikk oppleve et samfunn i forandring. De vokste opp i et tradisjonsbundet jordbruks- og standssamfunn med stor grad av selvberging. Som voksne var de vitner til moderniseringen. Nye tekniske hjelpemidler og økt kunnskapsnivå ga materiell vekst bygd på økende pengehushold og markedsøkonomi. Samtidig fikk stadig flere mennesker politisk myndighet gjennom gradvise utvidelser av stemmeretten. Demokratiseringen hadde de selv bidratt til både i herrestyret og gjennom Misjonsselskapet. Også i Bratsberg Missionsforening kunne alle menn utøve stemmerett lenge før det var aktuelt i politikken og før det fantes regulære politiske partier.

Røstads generasjon fikk også oppleve at demokratiet rykket inn i menigheten. Kirken som hadde vært så strengt embedsstyrt og autoritær, åpnet gradvis for større folkelig innflytelse. Misjonsbevegelsen ble døråpneren. Paul Røstad

mintes den tiden da misjonsbøssene bare kunne plasseres ved inngangsdøra til kirken, eller til nød inne i våpenhuset når uværet stod på. Nå opplevde misjonsvennene i Bratsberg at de kunne bære sine offer fram til selve alteret, so-
gar ledsaget og oppmuntret av prestens offerbønn*. Ved større høytider ble det ikke sjelden arrangert misjonsgudstjenester i Bratsberg med ofring i kirken og påfølgende fest der prest og lekfolk delte på oppgavene. Da kunne en emissær slippe til i kirken, mens presten bidro med tale på gården der festen ble holdt.

Inspirasjon utenfra

Kretsmøtene

Paul Røstad ble en bereist mann i kretsen. Han var som oftest blant de 2 deputerte som foreningen sendte til de årlige kretsmøtene. Formannens første tur gikk til kretsmøtet i Levanger 7.-10. juli 1877. De følgende årene dro han bl.a. til Røros, Oppdal, Kristiansund, Ørlandet og Steinkjer, ledsaget av styremedlemmer som Sivert Grendahl og Arnt Fjermstad.

Kretsmøtene var gjerne stevner med 3-dagers program som var store begivenheter der de ble arrangert. Utsendinger fra alle kanter av kretsen kom reisende. De ble gjestfritt innkvartert hos private

---

*. Ofring ved alteret var foreslått flere ganger i Stortinget og ble endelig innvilget under Sverdrups regjering 1885.

Paul Olsen Røstad (1835-1912) var lærer og klokker i Bratsberg. Etter eksamen ved Klæbu seminar i 1857 var han omgangsskolelærer i sognet inntil fastskolen på Eklesbakken ble tatt i bruk. Drev skole der til han tok avskjed i 1903. Ved siden av skolegjerningen var han en ivrig predikant og en stor misjonsvenn som ledet Bratsberg misjonsforening som formann i årene 1877-1912. Drev gården Røstad østre sammen med broren Anders. Gift med Anne Haldorsdatter fra Moen i Klæbu (1837-1910). De fikk sønnene Ole Andreas i 1869, Karl Haldor i 1872 (døde som barn) og Carl Kristian i 1876. Fotografiet er utlånt av hans oldebarn, Pål Olav Røstad.

som spanderte gratis forpleining. Sammen med lokalbefolkningen dro de tilreisende til misjonsgudstjenester i kirken, og slik ble det ofte knyttet nye og varige kontakter under oppholdet. Følelsen av samhold og enhet gjaldt også kirkenes menn. Prester førte gjerne ordet på møtene, og misjonsgudstjenestene i full-

satte kirkerom var høydepunkter under stevnet.

Ved hjemkomsten fra kretsmøtet kunne Paul Røstad overbringe hilsener fra nye misjonsvenner og samtidig fortelle om de "samtaleemnene" som ble diskutert. Det ga medlemmene inspirasjon og styrke å vite at de var del av en større enhet som virket for samme sak.

Da misjonæren kom

Gjennom årene gjorde misjonens emisærer mye for å motivere foreninger både i Bratsberg og andre deler av prestegjeldet. Men det var ekstra stas hvis "ekte" misjonærer kom på besøk. Det hendte de av helbredsgrunner trengte rekreasjon og dro hjem etter langvarig opphold i tropene. Så brukte de gjerne noe av "ferien" til reisevirksomhet for misjonen. Det var stor etterspørsel etter dem, fra alle kanter av landet kom forespørsler til hovedstyret om å få besøk av en misjonær.

Da misjonær Christian Borchrevink gjestet Strinda høsten 1882, kom han til Bratsberg den 1. oktober. Mange visste om han fra før gjennom artikler i Misjonstidende. For en fullsatt kirkesal kunne han fortelle fra misjonsmarken på Madagaskar, denne verdens 4. største øy beliggende under tropevarmen øst for Afrika. Her hadde norsk misjon fått innpass fra 1866 etter langvarige indre stridigheter mellom ulike folkegrupper. Fra prekestolen kunne dr. Borchrevink berette om misjonens gang, klima, ar-

beidsforhold og helse under tropevarmen. Og så fortalte han om pikeskolen, som hans kone Johanne hadde gjort til sitt livsverk.

Fru Borchrevinks "pigeasyl".

Den lærerutdannede Johanne Borchrevink hadde startet pikeasylet ti år tidligere, en skole som hadde et eget undervisnings- og oppdragerprogram for opptil 90 unge, innfødte gassiske jenter. Målet var å skape en ny kristengassisk kvinnetype. Pikeasylet hadde vært en gjenganger i misjonsbladene, og mange syntes dette var en strålende idé

. Misjonen hadde jo allerede skoler, bl.a. presteskoler, for unge gassiske menn. Om jentene fra pikeasylet med tiden ble deres hustruer, kunne det bli grunnlaget for å bygge et samfunn av kristne hjem på Madagaskar. Flere foreninger ørmerket derfor noen av sine bidrag for å støtte tiltaket.

Slavebarna

På Madagaskar ble fremdeles slaveriet praktisert. De ulykkelige var ofte fanget på krigstokter av folk som røvet dem til seg fra landsbyer i det afrikanske innlandet og solgte dem videre til arabere som førte dem med skip over til Madagaskars slavemarkeder. Her fikk de det noenlunde bra tross alt, mente misjonær Borchrevink. Det var ikke slik som i Amerikas sørstater 20 år tidligere. Der drev jo mange plantasjeiere uhemmet rovdrift med pisking mens slavene ofte vansmektet under dårlig kosthold, hygi-

ene og boforhold. Nei, på Madagaskar levde slaverne sammen med sitt herskap og delte deres huslige gleder og sorger. De var “barna” i huset og kalte sine herskere “far” og “mor”. Det var bare den hake at de manglet egentlig menneskeverd. Slaver kunne bare gifte seg med slaver, de kunne aldri begraves på familiens gravsted, og eierne kunne selge dem til høystbydende som om de var kveg eller andre eiendeler.

På pikeasylet tok de i begynnelsen inn en del slavebarn som var sendt dit av eierne. Dette skulle fru Borchrevink få angrer på da hun oppdaget risikoen disse barna ble utsatt for. Hva hjalp det at hun ga dem skolegang og en kristelig oppdragelse når de senere måtte vende tilbake til sine hedenske Herrer? Ville de ikke få det enda verre enn før? I Misjonstidende beklaget hun dette og skrev: *“Da det gik op for oss hvilken Ulykke disse stakkels Børn vilde møte,*

hadde de alle fått sitt Hjem på Asylet så kjært og på den anden Side fått en sådan Plads i våre Hjerter, at det faldt meget tungt at sende dem fra oss”.

Misjonær Borchrevink reiste spørsmålet: Kunne misjonsvennene i Bratsberg tenke seg å hjelpe til med å løskjøpe noen av disse slavebarna? Det fantes ennå tid og muligheter. Men da måtte man helst også være villig til å sende årlige bidrag til barnas opphold, undervisning og oppdragelse så lenge pikene befant seg på asylet.

Misjonens møte med Madagaskar

Midten av 1860-årene var avgjørende år for norsk misjon da NMS sendte sine første misjonærer til Madagaskar for å åpne en helt ny misjonsmark der. En av dem var *Martinius Borgen*, som var med på å grunnlegge de første norske stasjoner på Madagaskar. Den første ble an-

Johanne og Christian Borchrevink sammen med barna fra pikeasylet i Antananarivo ca. 1894. Paret arbeidet på Madagaskar fra 1869 til 1912. Han var misjonsprest og lege, og arbeidet tett sammen med engelske leger i hovedstaden som den første legemisjonær NMS sendte til Madagaskar. Der grunnla han og ledet Medical Missionary Academy, en medisinsk skole i hovedstaden Antananarivo. Johanne Borchrevink (1836-1924) startet og drev den kjente pikeskolen med internat i 40 år.

Foto: Kopi fra Misjonsarkivet.

lagt i Betafo sør for Ankaratra-fjellene i 1867.

I begynnelsen av 1868 var en del av den norske misjonsstab samlet i Betafo. Hvordan var deres møte med de innfødte? Norsk Misjonstidende forteller at hedningene larmet rundt omkring dem. På markedsplassen på den andre siden av den lille innsjøen kunne man hver mandag se tusener av dem samlet. Deres skrik og støy og rop i munnen på hverandre lød som et fjernt brusende hav. Gikk noen av misjonærene inn blant mengden, kunne de i begynnelsen se store skarer flykte under skrik av forferdelse ved synet av den hvite mann. Da de endelig skjønnte at de underlige vesener ikke var farlige, kunne de samle seg i store mengder for nøye å betrakte de nyankomne. Men ikke alltid var de innfødte så vennligsinnet at misjonærene uten fare kunne bo blant dem. En aften ble en mordbrenner heldigvis oppdaget i tide, slik at ilden straks ble slukket. Et øyeblikk senere, og det lettfengelige stråtak ville stått i lys lue. En annen aften brøt de seg inn i Borgens lille hytte mens han var nede hos Enghs, og atskil- lig av innboet ble tatt fra ham, skrev Misjonstidende.

“Fortapte får”

Rundt misjonærenes hytter samlet det seg etter hvert folk fra hele dalen for å se de forunderlige fremmede, dels for å høre hva de hadde å fortelle. Om misjonærene trodde de skulle få møte et ufordervet og lykkelig naturfolk, ble de

Kartblad over Madagaskar fra 1875 ved M. U. Anker. Misjonsarkivet, NMS. Piler markerer steder som er omtalt i denne artikkelen. Beslutningen om å sette i gang misjonsarbeid på Madagaskar var vellykket, for snart kom en vekst uten sidestykke i norsk misjonshistorie. Tallet på misjonærer økte fra de første 3 som dro ut i 1866/67 til hele 32 i 1874 og 47 i 1876. De fleste misjonærene hadde sitt virke i Madagaskars innland, og stasjonene lå her relativt tett. Misjonsemissærene hjemme i Norge solgte mengder av trykte kart over Madagaskar på sine reiser rundt om i bygdene for å gi folk misjonskunnskap. Det ble etter hvert slik at det var tre kart skolebarna og folk flest hadde en viss oversikt over: Utenom norgeskartet var det kartene over Israel og Madagaskar. Kilde for kartet: www.mhs.no/arkiv/article?86.

skuffet. I følge Misjonstidende myldret det av tyver, røvere, bedragere, mordere, ekteskapsbrytere og skjøger. En

kvinne fortalte uten blussel til misjonærene at hun hadde hatt 10 menn, en mann spurte om de hvite hadde gift å avse slik at han kunne få has på en uvenn, en annen tilbød å selge misjonærene hjerter fra ufødte barn. Noen menn stod utenfor hytten og akkorderte om kjøp og bytte av hustruer. Den ene gikk med på å ta et livbelte i bytte mot kona si.

Misjonær Borgen var ikke i tvil om at de innfødte var fortapte får som trengte en hyrde! Arbeidet kom i gang, og i 1869 skjedde den første dåp. Før dette hadde misjonærene fått føle sin dose av motgang og trengsel. Dronning Rasoherina døde nemlig, og når slikt skjedde, var folket vant til uro og blodsutgydelser. Ingen var sikker på å overleve før tronfølgeren var innsatt. Man var også redd

for at det skulle komme en ny hedensk regent som ville jage misjonærene ut av landet. Frykten gjorde at misjonærenes innfødte venner holdt seg borte, tjenerne forsvant. Men så kom den gledelige melding fra Antanarivo om at den nye dronning Ranavalona II var vennligsinnet til kristendommen. Ja, hun ville gjerne bli en kristen selv! (Hun lot seg døpe, og innførte kristendommen som statsreligion 1869). Da dette ble kjent, kom tjenerne og venner tilbake til misjonærenes hytter. Flere sluttet seg til og fikk undervisning, og man begynte å tenke på å oppføre en kirke. Og mens kirkemurene reiste seg oppe på Betafo-bakken med fri utsikt over dalen både mot syd og nord, ble de første hedningene innlemmet i menigheten (kilde: NMT nr 19, oktober 1885).

Fotoet fra rundt 1900 viser Betafo fra andre siden av den lille innsjøen. Husklyngen i forgrunnen er stasjonen som misjonærene hadde fått satt opp omkring 1870. Tidligere oppholdt de seg i små "hytter" med leirvegger, jordgolv og stråtak. Soverom innrettet de oppe under stråtakket ved å legge planker fra toppen av den ene leirmuren til den andre. En stige ga adkomst til rommet under taket, som var misjonærfruens fredlyste plass. Betafo er i dag et distriktsentrum som ligger 1400 m over havet og har vel 30 000 innbyggere. Foto: Kopi fra Misjonsarkivet. Kilde: www.mhs.no/arkiv/article?86.

Reitgjerdet misjonsforening

De spedalskes forening.

Ved Reitgjerdet Pleiestiftelse for Spedalske*· dannet mannlige og kvinnelige lemmer en misjonsforening den 7. april 1867. Det ser ikke ut til at det fantes noe formelt styre med valgt formann, og vi har verken funnet møteprotokoll eller medlemsliste. Stiftelsen hadde ansatt en økonom som nok førte regnskap over materialforbruk og gavebidrag som ble sendt til misjonen. Han (økonomen) hadde plikt til å føre oppsyn og ha oversikt over all arbeidsaktivitet blant pasientene. Også andre ansatte bidro sikkert med ulike former for hjelp og støtte. Slik måtte det bli på en institusjon der pasientene levde mer eller mindre isolert med tanke på mulig smittefare.

Foreningen dro fordel av å ha et eget kirkekapell på anstalten i tillegg til møte- og arbeidsrom for mindre grupper. Her ble engasjementet skapt i møte med prest og emissær. De spedalske gjorde en forbausende stor og varig innsats. Gavelistene i Misjonstidende forteller om en jevn strøm av pengegaver fra Reitgjerdet i løpet av foreningens 50-årige virke. Dens aller første gavebidrag var imidlertid en pakke som via Misjonsselskapet trolig ble sendt til den ovenfor nevnte misjonstasjonen i Betafo, Madagaskar.

---

*.Se artikkel om Pleiestiftelsen i *Årbok for Strinda historielag 2011*.

Her endte pakkens lange reise fra Reitgjerdet i Strinda til Madagaskars innland. Misjonærene åpnet den og plukket fram innholdet: “*1 Kalk, 1 Disk og 1 Alterduk*”. Samt et brev om at gaven var gitt av “de Syge ved Reitgjerdet Pleiestiftelse for Spedalske.” Undertegnet sognepresten i Strinden, Essendrop. Dermed hadde den planlagte misjonskirken i Betafo fått nødvendig utstyr til alteret, og vi må tro misjonærene sendte takknemlige tanker tilbake til de spedalske på Reitgjerdet.

En lydør menighet.

Selv om Strindas kapellan hadde hovedansvaret for menigheten på Reitgjerdet, fikk de spedalske ofte besøk av andre prester og emissærer. Utenom høytidernes ordinære gudstjenester fikk misjonen en særlig plass. Egne misjonsgudstjenester ble holdt i Reitgjerdets kapell Helligtrekongersdag og ved pinse. Emissærer som Ole Kallem og Fredrik Aandahl sørget andre dager for å holde misjonsiveren varm gjennom oppbyggesler og misjonsforedrag. Men når pastor Wisløff gjestet som emissær fra NMS og viste lysbilder og kart fra misjonsmarken, må det for mange ha vært en opplevelse de sent glemte. Ved alle disse arrangementer var misjonsbøsser satt fram, og pengegaver til hedningemisjonen var særdeles velkomne.

Ulike arbeidsgrupper

Spedalske Isak Paulsen fra Stadsbygd, f. 1817, besørget i årevis en kasserers jobb. Ved siden av bøsseinnsamlingen

kom bidragene fra salg av enkeltgjenstander og håndarbeidsprodukter. En betydelig andel utgjorde testamentariske gaver fra avdøde spedalske. Hvert årskvartal var dette et fast innslag blant gavene fra Reitgjerdet i likhet med gaver fra navnløse spedalske som kanskje gikk med et lønlig håp om iallfall å oppnå sjelens frelse. De innsamlede midler ble sendt kretsens kasserer, ofte øremerket til bestemte formål etter pasientens eget ønske. Noen ville bidra til jødemisjonen, andre ville støtte misjonen på Madagaskar med barneasylene til fru Borgen (se nedenfor) og fru Borchrevink, flere bidro til aksjonen for å kjøpe fri slavebarn eller gi sin skjerv til spedalskbyen som misjonær Rosaas bygde ved Sirabe. (Se egen ramme).

Omkring 1870 hadde Reitgjerdet Missionsforening fire undergrupper som hver for seg sendte innkomne bidrag til kretskassereren. Særlig var *kvinnemisjonsforeningen* aktiv med blomstersalg og håndarbeid som ble omsatt ved årlige utsalg og basarer i oktober/november. Pasienten Anne Margrethe Jakobsdatter, født 1819 på Dønnes i Helgeland, sørget i flere år for å sende inn gavebidrag fra kvinnene på Reitgjerdet, også fra de som ville være anonyme og “ubenevnt”. En rapport i NMT 1896 forteller at foreningen på Reitgjerdet hadde 60 medlemmer, og at det var holdt 16 møter dette året.

Vi kan også notere innsendte gavebidrag fra *Reitgjerdets Mandsforening*.

Det er mulig de disponerte over en “misjonsåker” hvor mennene kunne dyrke produkter til anstalten mot godtgjørelse til misjonen. I tillegg drev både en *Skillingsforening** og en *Halvskillingsforening* i 1870-årene. Daler og skillinger ble det for øvrig slutt med fra 1877, fra da var bare kroner og ører gangbar mynt i Norge. Dermed oppstod “Øreforeningene”.

Fra Dalen i Strinda til Madagaskar

Vår første kvinnelige misjonær

Det begynte allerede mens *Thomas Conrad Hirsch* var kapellan i Strinda#. Med stillingen fulgte også ansvaret for Reitgjerdet pleiestiftelse. Han var de spedalskes sjelesørger og prest, og kan ha vært pådriveren som tente gløden for misjonen blant pasientene i 1860-årene. Mye tyder på at hans eldste datter fikk lov å være med iblant. Martha kom til kapellangården Dalen i Strinda i tiårsalderen, og her vokste hun opp i et miljø der sansen for misjon ble vekket i henne. Iblant må hun ha fulgt sin far presten når han besøkte misjonsforeninger, og den unge frøken ble også kjent blant pasienter på Reitgjerdet. I Misjonstidendes

*. Skillingsforening: Forening som avtalte med personer eller familier i nærområdet om ukentlig å yte en fast “misjonsskilling” som kunne avhentes på en bestemt dag.

#. Strindas første residerende kapellan, funksjonstid 1852-1866. Bosted: Dalen.

gavefortegnelser kan vi nemlig se at både hun og faren formidlet gaver fra de spedalske til Misjonsselskapet allerede i 1866. Frøken *Martha Nikoline Hirsch* (23) var da etter alt å dømme en engasjert misjonsvenn som selv bar på en drøm om å få reise ut i all verden som misjonær. Etter å ha gått realskolens pikeklasse i Trondheim tok hun lærerinnutdanning og begynte som guvernante. Så fikk hun et telegram fra Stavanger.

NMS vurderte på denne tiden muligheten for også å sende ut kvinnelige misjonærer. Formannen i Trondheim krets, Holtermann, anbefalte en person i kretsen som etter hans mening absolutt hadde de beste forutsetninger, og det var nettopp Martha Nikoline Hirsch. Hovedstyret i Stavanger ansatte henne etter å ha mottatt følgende telegram: *“Frøken Hirsch Lærerinde fortrinlig Venlighed Fasthed vakt Kjærlighed Lærelyst... anbefales ubetinget Holtermann”*. Martha Nikoline fikk tilbudet, og dermed ble jenta fra Dalen den første norske ugifte kvinnelige misjonær.

I 1870 “landet” hun på Madagaskar, og vi må anta at hun begynte sitt arbeid der med å bistå misjonærene Martinius Borgen og John Engh på den førømtalte misjonsstasjonen Betafo, som trolig var under oppførelse på dette tidspunkt. (Se bilde s. 74). Ved juletider året etter feiret man bryllup, idet frøken Hirsch ble fru Borgen, og det var under dette navn hun ble kjent blant norske misjonsvenner. “Fru Borgens gutteasyl” var en skole

som ekteparet drev i hovedstaden Antananarivo fra ca. 1874, der de da hadde slått seg ned for å drive med oppdragelse og undervisning av innfødte barn. Gassiske gutter fikk her muligheten til å kvalifisere seg som lærere eller prester gjennom skolegang og en kristen oppdragelse. For norsk misjon ble dette tiltaket et satsningsområde i årene som fulgte, og Reitgjerdet Missionsforening var blant de mange bidragsyterne landet rundt som øremerket enkelte bidrag til “Fru Borgens gutteasyl”.

Etter noen “friår” hjemme i Norge dro ekteparet Borgen til Natal i Syd-Afrika i 1885. Borgen ble her leder for skolen i Umpumulo, der norsk misjons første stasjon var blitt anlagt av Schreuder. Så flyttet de 1891 til stasjonen Inhlazatshe, der paret oppholdt seg da den store Boerkrigen brøt ut i 1899. Det utviklet seg til en nådeløs geriljakrig mellom boerne og den britiske kolonimakten, og forholdene ble så utrygge at de fant det best å dra hjem til Norge. Men de to slo seg ikke lenge til ro i hjemlandet. Som pensjonister vendte nemlig Martha Nikoline og Martinus Borgen tilbake til Syd-Afrika som immigranter i 1910 for å bli der livet ut.

Barmhjertighetsbyen

De syke på Reitgjerdet var godt orientert om sine lidelsesfeller på Madagaskar, der lepraen herjet vilt. Den tæret på folket som et dødelig kreftsår, fortalte misjonær Thorkild G. Rosaas i et brev til Misjonstidende. De syke ble henvist til

Dette er et postkort med bilde av misjonstasjonen Inhlazatshe i Sør-Afrika. Her var Borgen bestyrer av Den norske skole i perioden 1891-99. Boerkrigen tvang dem hjem til Norge først på 1900-tallet, men sterke familieband drev dem tilbake til Sør-Afrika i 1910. Her ventet deres to voksne sønner, som begge hadde engasjert seg i misjonens tjeneste. Ekteparet Borgen returnerte akkurat tidsnok til

å oppleve at yngstemann ble ordinert til misjonsprest og like etterpå stiftet sin egen familie i Sør-Afrika. Senere bestyrte også han stasjonen Inhlazatshe i en årrekke. Om misjonærpåret Borgens videre skjebne vet vi ellers ikke annet enn at Martha Nikoline ble enke i 1915 og at hun selv døde tre år senere i Mangilue, 75 år gammel. Kort utlånt av Knut L. Vik. Det ble utgitt mange postkort i Norge med bilder fra misjonsmarken for salg i misjonsforeningene.

avsidet små landsbyer der de levde av en primitiv form for jorddyrking ved siden av tigging til livets opphold. Leserne fikk vite at pastor Rosaas ved selvsyn hadde observert en spedalsklandsby med 13 jordhytter for 23 spedalske. De levde i en redselsfull tilstand. Mange kunne knapt krype, noen manglet både hender og føtter.

I Norsk Missionstidende nr. 3 1890 offentliggjorde bladet et brev fra Rosaas om arbeidet med å reise en landsby for spedalske på en slette nær misjonsstasjonen Sirabe. Stedet var innviet med bønn, sang og gudsord sommeren 1887 og fikk navnet Ambohipiantrana, "Barmhjertighetens by". I løpet av et par år stod 22 bolighus ferdig, hvert på

18x16 fot med stue nede og et takrom i 2. etasje. I tillegg hadde de bygd en liten kirke og sykestue med 16 senger takket være bidrag fra Norge. Samtidig foregikk misjonsarbeidet, med gudstjenester der dåp og nadverd var faste innslag, mens bibellesning og andakter hørte til dagens orden ellers i uka. De mange som ikke kunne lese, fikk undervisning, og både testamenter og bibler ble delt ut.

De spedalske kom fra flere distrikter, ofte i så elendig forfatning at de måtte bæres over store avstander. Bærere var vanskelig å oppdrive, for fysisk kontakt med de "urene" var ofte sett på som smittefarlig og samtidig forbundet med skam. Transporten ble derfor kostbar. I

”Barmhjertighetens by” ved Sirabe ca 1910. Stedet hadde da vokst med utbygging av nabolandsbyer - det var til sammen 130 hus for mer enn 900 spedalske. En ny større kirke ble deres samlingspunkt. Det ble også reist sykestuer, barnehjem og en sykepleierskole. ”Byen” ble en av verdens største pleieinstitusjoner for spedalske, og vakte internasjonal oppsikt som mønster for leprapleie. Postkort utlånt av Knut L. Vik.

løpet av et par år var likevel mer enn 130 spedalske brakt til kolonien. Noen av dem var adelige, men de fleste var hovaer (frie) og slaver. Det hendte Rosaas ga adgang også for friske innfødte koner som ikke hadde hjerte til å skilles fra sine spedalske menn. Noen ble værende igjen etter at mannen døde, og gjorde en utrettelig hjelpeinnsats med husstell, matlaging og renhold.

De spedalske innbyggerne skulle arbeide etter evne og ikke ligge på latsiden. Enhver som så vidt kunne holde en spade, skulle være med og brenne opp jord for å få seg en åker. Etter hvert vokste åkrene, og de bar sine fold med poteter, mais og bønner. Alle med litt arbeidsevne skulle sørge for byens og husenes renhold, at det var brensel nok og at vann ble båret inn fra vannledningen.

Thorkild G. Rosaas (1841-1913) fra Evje prestegjeld tok eksamen på Misjonsskolen 1869, og dro samme år ut som misjonær til biskop Schreuder i Sør-Afrika hvor han ble ordinert. Rosaas var en av de fremste norske misjonspionerer på Madagaskar gjennom nesten 40 år. Han var også en pioner for norsk bistandsarbeid, for i 1887 gikk han i gang med å reise “Barmhjertighetens by”, som med sine over 100 hus til 900 pasienter ble en av verdens største spedalskkolonier. Han samarbeidet med norske helsemyndigheter for bl.a. å påvise at lepra ikke er arvelig, og arbeidet vakte internasjonal oppsikt. Sirabe er i dag en viktig industriby der en minnebyeste av Rosaas er oppført i hovedgaten Rosaas Square. En sønn han fikk på Madagaskar, Gustav M. Rosaas, var prest i Strinda. Han var også aktiv i Strinda Landbrukslag, og ble kjent for en type settepotet han brakte “hjem” fra Madagaskar: “Rosaas-poteten”.

Rosaas takket på pasientenes vegne alle velyndere, og særlig var han glad for den velkomne forsyning av skjorter og tøy som var innsendt fra de kjære misjonskvinneforeningene i Norge.

Misjonskvinneforeninger i Strinda

De første misjonsforeningene i Strinda var utpregede mannsforeninger. Menn dominerte sterkt blant de medlemmer vi kjenner navnene på. I virkeligheten var likevel foreningene åpne for begge kjønn, og alle kunne delta på møtene. Dette henger sammen med ektemannens stilling som familiens overhode på den tiden. Han representerte husstanden i juridisk forstand fram til 1888, og når han tegnet seg som medlem i misjonsforeningen, fulgte ektefellen med. Gårdsenker kom i en annen stilling, de stod som selvstendige medlemmer. Dette forklarer hvorfor den første medlemslisten for Bratsberg Missionsforening har 21 navngitte menn og bare 4 kvinner som alle var enker. I realiteten kan det altså ha vært kvinneflertall i Bratsberg. Men uten valgbarhet og stemmerett spilte kvinnene likevel en beskjeden rolle.

“Kvinneforeningenes mor”

Fra Misjonsselskapet kom det allerede i dets andre årsmelding en oppfordring om å gjøre som kvinner hadde gjort i Tyskland og Sveits: Danne kvinnelige arbeidsforeninger for hedningemisjonen. Den første reaksjonen kom fra Lyngdal, der prestekona *Gustava Kiel-*

land fikk i gang landets første bygdemisjonskvinneforening. Den bestod av en gruppe bondekvinner hentet fra hennes eget nærmiljø. Hun skildret i misjonsblader hvordan arbeidet foregikk:

”Den Dag, Mødet skal holdes, blive lange Bænke satte ind i Stuen; alle Husets Rokke, velsmurte og med sine Snellestole, sættes således ordnede, at en Kardepige sidder mellem to Spindersker, for at forsyne dem med Tuller; Sybordet med Missionsøm ordnes, og Strikketøyer, Uld o.s.v. skaffes tilveie. Saa kommer efterhaanden de kjære Koner og Piger, blide og glade, (thi Missionsdagen er deres kjæreste Dag i Maanednen) med Karder, ofte ogsaa med Bidrag av Uld, og sætte sig strax til Arbeidet; saa kardes, spinnes, syes, strikkes og – snakkes, saa det har en god Skik, og det er utrolig, hvor meget der arbeides i disse Samfundstimer.”*

Fru Kiellands forening ble et forbilde for de andre kvinneforeningene som etter hvert ble dannet utover i bygde-Norge. På tross av fordommer og motstand ble det til en livskraftig og landsomfattende bevegelse som i 1904 var vokst til 3500 misjonskvinneforeninger.

“Det er ingen tvil om at dette betydde mye for kvinnelig aktivitet og kvinnefrigjøring”, hevder i dag den 93-årige As-

---

*. Maanedsskrift for Missionsvenner, no 11, 1884.

trid Foss, mangeårig medlem av Åsvang Misjonsforening. "Bevegelsen utviklet seg til å bli samlingssted for kvinner i alle aldre, fra alle samfunns-lag, fra by og land, fra de ytterste øyer og de øverste fjellgrender i hele vårt langstrakte land. I 1950-årene fantes det ikke en eneste liten skolekrets uten en misjonskvinneforening for Det norske misjonsselskap. I bladet "Misjonstidende" leser vi hvordan de over alt feirer sine mange år. Slik har det også vært i Trøndelags-bygdene. Det vitner om en utrolig arbeidsinnsats og trofasthet, ja, glede i det hele". (Astrid Foss i møtebok for Åsvang misjonsforening).

Inspirert av grunnkilden

Misjonspioneren Iver Iversen på Moholt vestre må også regnes som en viktig opphavsmann til mange av misjonskvinneforeningene i Strinda. Med sine taler og oppbyggelser i bygdas kvinneforeninger gjorde han kanskje sin største innsats. I sine eldre år, etter at gården var solgt, la han særlig vekt på å holde kontakten med bygdas tallrike misjonskvinneforeninger. I følge sin slektning, byhistorikeren Henrik Mathiesen, skal Iversen ha fått inspirasjonen til dette direkte fra selve grunnkilden, Gustava Kielland. Etter at mannen døde, var nemlig fru Kielland på et lengre besøk hos sin datter og svigersønn i Trondheim. Datteren Anna Theodora, f.1827, var gift med Peter Daniel Hofflund, som var prest i Trondheim i åra 1852-64. I Trondheim kom Gustava Kielland i en sammenkomst til å møte Iver Iversen.

Gustava Kielland (1800-1889), gift 1824 med prest og brødrevenn Gabriel Kielland, en av initiativtakerne til Misjonsselskapet. Hun startet høsten 1844 en misjonskvinneforening i Lyngdal. Den ble med sin spesielle arbeidsform et mønster for senere kvinneforeninger, og motiverte til den første brede kvinnebevegelse i Norge: misjonskvinnebevegelsen. Hun er også kjent for sangene: "O jul med din glede..." og "Liten ekorn satt.."

Bilde fra boka *Sæden som bar hundre fold. 1840-1940. Gustava Kielland og hennes livsverk*. Det norske misjonsselskaps forlag, 1940.

Mathiesen var til stede og husket hvordan de to snakket sammen. *"De diskuterte og gestikulerte og pekte og prøket så de verken hørte eller så folket omkring sig,"* forteller Mathiesen. *"Det er nok sine kvinneforeninger fru Kielland har fortalt om, og hendes ord har fundet lydhøre ører. Sålänge Iversen har kunnet færdes ute besøkte han disse kvinneforeninger og fulgte deres virksomhet med største interesse."*

Haugianeren Iversen var i grunnen på kollisjonskurs både med Viktoriatidens idealer og bondesamfunnets tradisjoner. Det var tiden da det klassiske kjønnsrollemønsteret gjaldt og et par mannsaldre før kvinnene fikk alminnelig stemmerett i Norge. Det er ingen tvil om at den aldrende misjonspioneren gjorde sitt til at de første Strinda-kvinnene tok mot til seg og møttes til felles dugnad over håndarbeidet i 1860-årene.

Slik ble de med i Norges aller første kvinnebevegelse, misjonskvinnebevegelsen.

Misjonskvinneforeninger i Malvik sogn

Vi har sett (s. 63) at misjonssamlinger kom i gang i Malvik sogn fra 1840-årene med Ole Mikkelsen Herjuan og Arnt B. Solem som pådrivere. Misjonsforeninger ble stiftet både i Ytre Malvik, Hommelvik og ved Mostadmarken Værk. Det var "åpne" foreninger, både menn og kvinner deltok på møtene. Likevel var misjonsforeningene mannsdominert, karfolket styrte og administrerte og sørget for møtenes "åndelige" innhold. Kvinnene var den støttende og tjeneende part som gjerne bar omsorgen for det materielle "kostholdet" på samme måten som skikken var i heimen, der "Far sjøl i stua" var overhodet. Det var en innarbeidet og trygg ansvarsfordeling på landet som få satte spørsmålstegn ved.

Men så begynte kvinnene å danne egne foreninger for hedningemisjonen, også i Malvik sogn. Enkelte advarte og mante til forsiktighet. Kvinnen skulle være klar over sin plass i samfunnet. Hjemmet var hennes naturlige virkefelt. Særlig var foreningslivet unaturlig for bondekona, hun var ikke skapt til slikt, og dessuten kunne det dra henne bort fra misjonsforeningens møter.

Det kan strides om når Malvik fikk sine første misjonskvinneforeninger for hedningemisjonen. Bygdeboka for Malvik, bd. 5, hevder at i følge møtebøker fra 1890-årene ble den første kvinneforeningen stiftet i Hommelvik i 1880, senere ble misjonskvinneforeninger stiftet på Øvre Volden i Mostadmarken i 1890 og på Sandbakken skole i ytre Malvik i 1892. Boka orienterer litt om disse foreningene og deres ledere, også etter at Malvik gikk ut av Strinda og ble eget prestegjeld i 1897.

En annen kilde viser imidlertid at foreningene kom i virksomhet flere år tidligere enn bygdeboka hevder. I Norsk Missiontidendes gavelister står nemlig *Malvig Kvindeforening* oppført som bidragsyter til NMS allerede fra 1867. På samme måte kan vi konstatere at *Hummelvigens Kvindeforening* sendte bidrag fra 1874, og at *Mostadmarkens Værks Kvindeforening* begynte å gjøre det samme 3 år senere.

Nyetableringer.

Forklaringen kan være at misjonskvinneforeningene i Malvik etablerte seg på nytt i 1880-90-årene. Tidligere var de gjerne betraktet som støttegrupper under den mannsdominerte misjonsforeningen, som drev selve misjonsarbeidet. Kvinnene skulle hjelpe til ved å strikke og veve produkter som kunne omsettes og gi en viss avkastning. Et par tiår senere kunne man ikke lenger kalle kvinneforeningene “støttegrupper”. De var ikke lenger bare “underbruk” under misjonsforeningen, isteden var misjonskvinnene blitt de viktigste drivkrefter for å holde sansen for misjonen ved like i bygdesamfunnet. De skaffet det meste av inntektene og sørget for at misjonsiveren smittet over til hjemmene og til folk på gårdene der de holdt sine arbeidsmøter. Hele grendelag ble engasjert i deres virksomhet, ikke minst ved fastelavnstid da misjonskvinnene i Malvik sogn inviterte til utsalg, basarer og sosialt samvær.

Den økende respekt for misjonskvinnene gjorde det naturlig for kvinneforeningene i Malvik som andre steder å markere en mer likeverdig stilling i misjonsarbeidet. Mange steder ble derfor organiseringen nå strammet inn. Det ble for eksempel vanlig i 1890-årene å føre møte- og regnskapsbøker der virksomheten ble dokumentert, og det var ingen skam å komme på medlemslistene som nå ble offentliggjort. Men Malvik-kvinnene opplevde fremdeles at deres misjonsforeninger stod som uavhengige

Slik så tittelsiden i Norsk Misjonstidende ut fra 1883 til 1891. Marinemaler Benetter laget dette helsides tittelbildet med et romantisk motiv: Kvinnen kneler med barnet på den hedenske strand og hilser misjonsskipet og lysets engel velkommen mens mørkets demon flykter. Heftet var Misjonsselskapets viktigste publikasjon med historier og brev fra misjonsmarken. Dessuten tok man inn stoff fra arbeidet her hjemme, krets- og generalforsamlinger samt oppbyggelige tekster og gavefortegnelser. Tallet på abonnenter steg fra ca. 2000 i 1850-årene til et opplag på 12 000 i 1890-årene. (J. Nome).

enheter utenfor Misjonsselskapets organisasjon. De var ikke valgbare i organisasjonen og manglet stemmerett akkurat som deres 75 000 medsøstre landet rundt.

Byåsens Kvindeforening

I Trondheim dannet borgerskapets kvinner en såkalt Dameforening for hedningemisjonen allerede i 1846, men det tok ennå noen år før bondekonene i Strinda kom med. Den første misjonskvinneforening vi hører om i Strinda, er ”*Qvindeforeningen paa Hafstenhougen*” som kom i gang i 1859.

Haugianerhøvdingen Mikkel Grendahl hadde kjøpt Havstein gård av Catharina Meincke Lysholm i 1821. Han utviklet gården til et mønsterbruk, og innbød til oppbyggelige møter i et dertil innrettet rom i smia si på Havstein. I følge Arnulf Selnes ble byåsingene snart faste gjester hos Grendahl, ”*Det fantes neppe mange gårdbrukere på Byåsen som ikke ble omvendt*”, hevder Selnes. Blant dem stod en ny kirke på ønskelista. Byåsen lå den gang avsides i forhold til kirka si, som var Lade kirke. Det var lang kirkevei når byåsingene søkte til gudstjeneste, dåp, vielse og gravferd. Etter at konfirmasjonen ble innført på 1700-tallet, foregikk også den i Lade kirke. Det ble arbeidet for en egen kirke på Byåsen, og i 1857 kunne Havstein kirke innvies. Her ble det nok også holdt misjonssamlinger der både menn og kvinner deltok. Det er imidlertid lite som tyder på at en vanlig misjonsforening ble stiftet, slik det skjedde i Bratsberg etter at nykirka kom der. I *Festskrift for Havstein kirke 1857-1957* hevder lærerinnen Anna Bolling at Byåsens Misjonsforening først ble stiftet i 1865 med Per Solberg som første formann.*

Klær til zuluene

Trolig er Qvindeforeningen på Hafstenhougen den samme foreningen som i Misjonstidendes gavefortegnelse blir kalt *Byaasens Kvindeforening*. Misjonstidende har opplysninger om at Byaasen Kvindeforening i 1860-61 sendte inn følgende gaver til Syd-Afrika: 15 kjoler til småpiker, 14 bluser og 12 par benklær. I tillegg kom tre par strømper som gave til zuluhøvdingen Umpande, mens hans sønn, prins Uketywayo fikk et par tøfler og 5 par strømper. Det skal ha vært kong Umpande som ga den norske misjon adgang til landet etter at misjonsprest Schreuder hadde helbredet ham for gikt.#

Vedrørende denne gavesendingen finnes i kretsens kopibok for 1860 et brev til hovedstyret fra kvinnene på Byåsen:

“Kanskje ere de forarbeidede Klædningsstykker mindre hensigtsmæssige, dog have vi haabet, at de skulde gjøre Nytte for de små Hædningebørn, når de skulde møde i Skolen eller ved Gudstjernen, og kjært vilde det være os at modtage Underretning om kanskje an-

*. Se Byåsen menighetsblad nr. 4, 2007.

#. **Zululand** var et selvstendig kongerike frem til det ble annektert av britene og inkludert i kolonien Natal på slutten av 1800-tallet. Under apartheidregimet var Zululand en av de såkalte Bantustatene, mens det i dag utgjør den nordlige del av provinsen KwaZulu-Natal.

dre Slags Klædningsstykker skulde være mere hensigtsmæssige” (Rian: I hellig tjeneste s. 114).

Det er tydelig at kvinnene trengte opplysninger om forholdene “de små Hædningebørn” levde under. Sofie Norgaard erfarte som ung misjonærdatter i Sør-Afrika hvordan zuluene levde rundt 1860, og skriver i boka *En norsk familie i Afrika*:

“Misjonsvennene sendte årlig store kasser med tøy, klær og strømper. De mente naturligvis at det skulle de stakkars nakne zuluene ha. Men disse nakne folk ville ikke bruke klær. For de måtte jo gjøre seg fortjent til å bruke sine egne klær. Derfor stod det kasse på kasse på loftet hos biskopens”. (Hans P. Schreuder bodde i nærheten. Min anm.) “Noe brukte de selv, annet benyttet de til sine tjenestefolk. De holdt jo alltid en fire-fem sorte piker og likeså mange menn som tjenerer”.

Virksomhet i 150 år

I anledning NMS’ 150-årsjubileum i 1992 skrev Elise Solbu en artikkel om misjonskvinnene på Byåsen. Herfra tar vi oss lov til å sitere:

“De spant, strikket og sydde klær til misjonærene som skulle reise ut, og til hedningene. De samlet inn penger så langt de hadde noe, presten kom og holdt andakt, og det ble lest fra Misjonstidende. Så hygget de seg rundt matbordet, fikk dele gleder og bekymringer, og

fikk komme seg ut en stund fra hustråkket. Disse foreningene var de første som samlet de ulike lag av folket om en ”sak”. Slik var de den stillferdige begynnelsen til en kvinnefrigjøring. Koner og jenter fikk utsyn ut over arbeid i eget hjem, mot land og folk ute i verden. De ble seg bevisst at de kunne gjøre en innsats for samfunnet og for mennesker som hadde det vanskeligere enn dem selv. De leste om medsøstre rundt om i landet som var opptatt av samme sak”. (Byåsen menighetsblad nr. 1, 2009).

Byåsens kvinneforening feiret sitt 150-årsjubileum i 2009, og hadde da sju medlemmer som kom fra både Byåsens og Sverresborgs menigheter. De strikket ikke lenger klær til zuluene, men møttes jevnlig i et sosialt og kristent fellesskap.

Jonsvandets Kvindeforening for Hedningemissionen

Foreningen ble stiftet 1861 under et møte som ble holdt hos Ellev Nilssen Jervaasen. På de månedlige møtene leste de fra Bibelen og fra misjonsblader, ba og sang ved siden av arbeidet. Møtene gikk på omgang blant medlemmene. Under 50-årsjubileet i 1911 fortalte pastor Brian Smith at foreningen møtte nokså sterk motstand i begynnelsen, mange kristne i grenda stod tvilende. Men da skal et medlem av foreningen ha maktet å dempe den negative stemningen ved å henvise til Ap.gj.13, 46-47. Da fikk man visshet.

Motstand

Så greit var det kanskje ikke å løse konflikten som var oppstått. Ikke overraskende ble enkelte rystet over det nymotens påfunnet som visstnok stred både mot Guds ord og naturens orden. En kvinneforening? Kvinnen hørte da til i hjemmet, der hadde hun fått tildelt sin naturlige plass og sitt virkefelt. Hvorfor skulle hun da tre inn på mannens ansvarsområde og virke ute i det offentlige liv? Man hadde hørt om tilfeller andre steder der kvinner faktisk hadde stått frem på møter og holdt oppbyggelser over Guds Ord. En formastelig tanke! Stod det ikke skrevet at kvinnfolk skulle tie i forsamlinger*?

Kritikken kunne kanskje ha satt en stopper for virksomheten om ikke foreningen hadde fått hjelp utenfra. Og det var ikke av hvem som helst, for bedre talsmenn for kvinnemisjonen enn emissær Ole Kallem, kirkesanger Røstad og Iver Iversen var det vanskelig å finne. De

---

*. Det var ikke bare i Jervan-grenda oppe ved Jonsvannet at spørsmålet om misjonskvinneforeninger var kontroversielt. Temaet ble valgt som "samtaleemne" ved kretsmøtet i Trondheim i 1866. Her ble uttalt ønske om mer kontroll over misjonskvinnebevegelsen. Foreningene burde fremtre så "skjult og ubundet som mulig". De burde ikke opptre som "Foreninger i ordets egentlige Forstand" men heller som "Sammenkomster til Arbeide i Herrens Tjeneste". Se NMT no 9, 1866, s. 257.

besøkte kvinneforeningen jevnlig den første tiden og sørget for at programpostene bønn og oppbyggelse skjedde på en forsvarlig måte. De sørget også for at kvinnene fikk misjonskunnskap og lesestoff om misjonens gang ute i verden, og ga ikke minst trøst og oppmuntring for det videre arbeid.

Jonsvandets Missionsforening

Betydning hadde det nok også at det kom i gang en vanlig misjonsforening midt i 1860-årene. Den var åpen for alle og kalte seg *Jonsvandets Missionsforening*. Gjennom Trondhjems Krets var den nye foreningen tilsluttet NMS, noe kvinneforeningen ikke hadde anledning til å være på den tiden. Foreningen var ikke særlig aktiv med å sende bidrag til NMS, men har nok virket desto mer i samspill med kvinneforeningen, blant annet med felles møter der menn stod for oppbyggelse og forvaltning, kvinnene for det praktiske. Det var en grei ordning som stemte med den tids arbeidsfordeling i hjemmene, og bør ikke nødvendigvis ses på som en nedvurdering av kvinnene.

Jonsvandets Mandsforening

Misjonsvenner blant karene i grenda ga kvinneforeningen en slags legitimitet gjennom sin virksomhet. De hadde så å si en indirekte støttende rolle, mens kvinnene arbeidet trutt med produkter som ble omsatt til inntekt for misjonen. Idéen om å danne en egen mandsforening kom en dag midt i 1870-årene da "Norsk Missiontidende" skrev om menn

andre steder som hadde startet forening for å arbeide på et jordstykke med å dyrke poteter og selge avlingen “til Bedste for Missionen”. En slik “Mandsforening” kunne virke for misjonen slik kvinnene gjorde, hevdet bladet, og trøstet med at det felles strev ville gi desto større velsignelse.

Tidspunktet for stiftelsen av *Jonsvandets Mandsforening* er ikke kjent, men NMS kunne i en gavefortegnelse vise at foreningen sendte 18 speciedaler og 58 skilling til selskapet i 1877. Det var faktisk mer enn kvinneforeningen fikk fra utsalget dette året. Senere kan vi registrere sporadiske bidrag fra denne foreningen fremover mot første verdenskrig, men det har ikke vært mulig å finne ut om bidragene kom fra en “misjonsåker” eller om de drev med noe helt annet. I starten var mennene svært interessert i å støtte barneasylene på Madagaskar, senere ble jødemisjonen mål for deres bidrag.

Flere steder i Trøndelag ble det dyrket opp slike “misjonsstykker”, i Orkdal drev 20 gårdbrukere med felles arbeid på marken under sang og bønn. Tidlig på 1900-tallet opphørte dette initiativet gradvis, det var for tungvint. “Den romantiske perioden” måtte vike for nye driftsmåter og pengehusholdets fremmarsj. Det samme gjaldt etter hvert også andre idéer som ble satt ut i livet i enkelte foreninger: På Jonsvannet hadde man “misjonslam” (se s. 89), andre foreninger kunne gi utbyttet fra en “misjonsku”

eller “misjonshøne”. Ved kysten kunne man fremdeles yte “offergaver” i håp om vellykket hjemkomst fra fisket: I Haram (Trondheim Krets) hadde 40 båtlag et eget “misjongsarn” blant garnlenkene under torskefisket.

Jonsvandets Børneforening

I tiden før første verdenskrig fantes det 4 misjonsforeninger innenfor Solbakken skolekrets. Ca. 1910 kom nemlig Jonsvandets Børneforening i gang og sendte det følgende år seksogtyve kroner og 2 øre til kretsens kasserer med uttrykkelig ønske om at bidraget skulle gå til fru Herzbergs asyl*. Det var oppstått en våknende sans for å aktivisere flere barn og unge i misjonsarbeidet. Misjonstidende meldte stadig om stor virksomhet i de nye barneforeninger som kom i gang, og de fleste sluttet seg til “landsringen” som var opprettet allerede i 1903. Det ble distribuert egne barneblad og bøker med barnefortellinger som hentet stoff både fra Bibelen og fra misjonsmarken. I 1915 utkom *Barnetro. Fortællinger til bruk i søndagsskoler og barneforeninger* av Henny Dons, en bok som de unge lederne Margit Gjervan Alfsen og Randi Jervan godt kan ha anskaffet til bruk i Jonsvandets Børneforening.

---

*. Må vel gjelde *Fredrikke Mariane Johanne Hertzberg*, datter av sogneprest Gerhard Øverland i Trondheim. Hun var gift med misjonsprest Arthur Johan Hertzberg, som bestyrte en middelskole for gutter i Taohualun i China 1907-17.

Jentene i misjonsforeningens børneforening fotografert foran den gamle Solbakken skole ca. 1915. Vi gjenkjenner følgende navn: I første rekke fra venstre: Nr. 3, Bodil Berge, nr. 4 og 5 er lederne Margit Gjervan Alfsen og Randi Jervan. Etter skoloring fra en bibelskole i Trondheim drev de barneforeningen i flere år. Nr. 6 er Alfild Haugen som sammen med ektemannen drev kolonialforretningen på Kuset i mellomkrigstida. Jenta nr. 7 er Regine Paulsdatter Siim og helt til høyre som nr. 8 står Marie Wullum Jervan. I andre rekke kjenner vi nr. 1, Ester ?, nr. 6 Karen Mobeck og nr. 8 Karen Movold. I tredje rekke ser vi Gudrun Jervan Flatmo som nr. 4. Foto utlånt av Ingrid Gilde.

”Ullstrømper til Afrika”*

Ellev Gjervaasen sørget for å ekspedere en pakke fra Jonsvandets Kvindeforening for Hedningemisjonen en senvinterdag året 1862. Den inneholdt kvinneforeningens første bidrag til hed-

ningemisjonen, nemlig naturalier i form av klesplagg som kvinnene hadde produsert på arbeidsmøter i løpet av høst- og vintermånedene. I en gavefortegnelse i Norsk Missionstidende senere samme år får vi opplysninger om pakkens innhold: 17 Bomuldsbluser, 2 Bomulds Trøier, 2 Bomulds Skjørt, 14 Par Uldstrømper, 2 Par Børnestrømper og 2 Par Sokker.

*. Uttrykket, som også er brukt som tittel på denne artikkelen, er lånt fra Arthur Klæbos bok *Ullstrømper til Afrika* (1963), med reiseopplevelser og morsomme historier om misjonskvinner på Vestlandet.

Misjonskvinner fra Jonsvandets Kvindeforening samlet i sofaen i 1973. Fra venstre: Margit Gjervan Alfsen, Marie Veisethaune, Magda Kvikne, Anna Gomo, Ellen Kristiansen og Marie Jervan. Fotoet eies av Ingrid Gilde (datter til Marie Jervan på bildet).

Et rørende eksempel på omsorg for de svake. Det lå sikkert også mye hjertevarme bak hvert enkelt plagg, selv om det kanskje skortet en del på kunnskapen om klima og temperatur i Afrika. Senere var det pengebidrag som ble sendt til kretskassereren, varene som kvinnene produserte ble da omsatt gjennom utsalg gjerne i forbindelse med en fest hjemme hos et av medlemmene. Da kunne emissærer som Blix og Kristiansen være til stede. Her skulle også husbøssene tømmes.

I 1890-årene var aktiviteten stor, regnskapsboka viser at kvinnene i noen år møttes 24 ganger årlig, og hver gang var det vanlig blant medlemmene å yte en

skjerv etter evne. Andre foretrakk å bidra anonymt. I 1909 tok de i bruk ordningen med "misjonslam", og lot inntektene av lammet tilfalle misjonen. Utlodning ble vanlig fra 1920-årene, blant løkkende gevinster kan nevnes en gris, en langsele, vaskestol, avisbord, teppetrekk og kake. Noen av de innkomne bidrag var øremerket til spesielle formål, som skolering av misjonskvinner, løskjøpelse av slavebarn, til blindeskole i China eller som i 1910 da de sendte et bidrag som skulle gå til kirkeklokke på den norske misjonsstasjonen i Alakamisy, som var opprettet på Madagaskar to år tidligere.

Foreningens status ca. 1900

Det var ikke vanlig at misjonskvinneforeninger konstituerte seg med medlemsliste, styre og statutter før utpå 1900-tallet. De var uavhengige ovenfor NMS, og kunne egentlig ordne seg som de vilde. Trolig har *Karen Solem* (1858-1944) stått frem som en lederskikkelse blant kvinnene, godt støttet av sin mann, Ellef Solem, som gjerne bidro med en andakt under møtene. Paret drev gården Fredrikkested, der Jonsvandets Meieri startet sin virksomhet i 1898.

Ofte kom presten på besøk. I stolkjerra eller sleden var han ofte på farten rundt om i bygda. Evinnelige sognebud til syke og døende, møter i fattigkommissjon og skolekommissjon, kontakt med skolene og lærerne m.m. Likevel ble det rom for tilsyn med misjonen. I hver skolekrets samlet misjonsvennene seg når presten kom på gjesting. Brian Smiths dagsregistre fra 1890-årene viser at kappellanen ble ekstra godt kjent med folket på Jervan, der han bidro med oppbygginger rett som det var. Til samme formål ble Solbakken skole og Meierisalen benyttet, og presten var alltid velkommen.

Nye rettigheter

Først fra slutten av 1890-åra begynte kvinneforeningen ved Jonsvannet å føre regnskapsbøker, men ennå skulle det gå 20 år før vi hører om det første årsmøte med valg av styre. Disse ble da valgt i februar 1919: Jørgine Jervan, Karen Solem, Kristine Alstad, Martha J. Jervan

og Margit Jervan. Som formann samlet man seg om Karen Solem, viseformann ble Martha Jervan. Jørgine Jervan skulle fortsette å fungere som kasserer. Da hun døde i 1932, hadde hun ført foreningens regnskapsbøker i 24 år. Karen Solem ble en forgrunnsfigur i foreningen, som hun ledet helt til hun frasa seg gjenvalg i 1937. Jonsvandets Kvindeforening for Hedningemisjonen hadde da 12 gjenværende medlemmer*.

Opstrindens Kvindeforening for Hedningemisjonen

Det lyses til ekteskap på Tvereggen

Det var sommeren 1861. Den 67 år gamle Lars Rasmussen Sommervold satt som husbonde og selveier på Tvereggen gård i Strinda. I likhet med andre haugianere hadde han tatt farvel med grenda der oppe i Rennebu. Nå var det gått 8 år siden han brøt opp fra heimegården Sommervold sammen med kona Anne, datteren Johanna og sønnen Anders. Det var juni, sommeren var igjen kommet til

---

*. Misjonskvinneforeningene manglet demokratiske rettigheter helt til 1918. Da kom regler som tillot både misjonsforeninger og misjonskvinneforeninger i et sogn å samles til valg møte for i fellesskap å velge en utsending til Trondheim krets av NMS. Men det var først i 1927 det ble åpnet adgang til at misjonskvinneforeningene kunne velge egne representanter til kretsforamlingene. Dermed hadde endelig misjonskvinnene fått samme forpliktelser og rettigheter som misjonsforeningen.

Strinda, og det stundet mot bryllupsfest på Tvereggen. Odelsguten Anders skulle stå brudgom og *Serina Sivertsdatter* fra Blækkan gård i Bratsberg var et godkjent parti, så den saken var grei. De var jevngamle, bare 22 år begge to, og kom fra hver sine haugianerfamilier. Tre søndager på rad hadde de sittet adskilt i familienes leide kirkestoler i Lade kirke og hørt presten lyse fra prekestolen at den 21. juni 1861 skulle de vies til ektepar.

En idé ble luftet

Vertskapet hadde nok forberedt festen på Tvereggen i lang tid, men det ble neppe et bondebryllup i tradisjonell stil med utsvevende feiring tre hele dager til ende. Selv festglad ungdom måtte dempe seg blant eldre “lesere” som på sin vennlige og lavmælte måte påkalte Guds fred i huset og lyste velsignelsen over brudeparet. Riktignok var det *en* haugianer i laget som sikkert hadde et spesielt tema han gjerne ville minne om. For Iver Iversen var ganske sikkert å finne blant gjestene, og han tok gjerne ordet for sin hjertesak. Folk lyttet når Iver Iversen kom med spennende historier fra “hedningeland” der norske misjonærer nettopp hadde døpt de første innfødte i zuluenes rike. Men misjonærene trengte hjelp for å komme videre. Kunne noen i forsamlingen være med og gi en håndsrekning til de stakkars mennesker som ennå ikke hadde hørt om evangeliet? Hvorfor ikke samle kvinnene på de nærmeste gårdene i en misjonskvinneforening? Slik hadde kvinner gjort andre

steder, han hadde selv faktisk besøkt flere slike kvinneforeninger. De hadde enkle regler, de møttes hos hverandre en gang i måneden på en fastsatt dag. Så kunne de gjerne legge en slant i misjonsbøssa hver gang, f.eks. 2 skilling om de hadde lyst eller evne til det. Han hadde sett koner og piger komme blide og glade, for de syntes visst misjonsdagen var deres kjæreste dag. Noen kom bærende med en rokk, andre tok med strikkesøy, karder, ofte en ulldott eller et tøyestykke. Etter oppbyggelse med sang og bønn gikk arbeidet unna med liv og lyst: karding, spinning, syng, strikking og – prat. Så kom pausen med kaffe og en enkel matbit. –Ja, de arbeidet så lenge de kunne uten å forsømme sitt eget husarbeid sjølsagt, beroliget Iversen flokken som hadde samlet seg rundt ham.

Vi skal ikke se bort ifra at det var nettopp Iver Iversen som tente en ild hos noen av kvinnene i bryllupslaget. Samtidig er det tydelig at NMS’ første reiseemissær, Nils Ylvisager, stimulerte misjonsiveren da han besøkte Strinda første gang våren 1861 (se s. 68). Iallfall ventet nok ikke Johanna Tvereggen og svigerinnen Serine lenge etter skuronna dette året før de innkalte nabokvinner til møte på Tvereggen gård. Diskusjonsemnet var et forslag om å danne en misjonsforening for kvinner. Forslaget ble vedtatt, en forening ble stiftet, og utpå høsten var kvinnene i full sving med å produsere klær og tøyer.

Misjonskvinneforeningen som ble stiftet på Tverreggen i 1861, fikk navnet “*Øvre Strindens Kvindeforening*”. Om trent tjuve år senere, rundt 1880, har det skjedd et navneskifte til “*Opstrindens Kvindeforening for Hedningemissionen*”. Det ser ut som foreningen da hadde delt seg i to, kanskje flere kvinnegrupper. Avstandene kunne være store, og ikke alle var like gangføre. Misjonstidende meldte 1875 at det gjennom Opstrinden Kvindeforening var innkommet hele 33 daler og 33 skilling fra “en Forening paa Leeren”. Det er for øvrig en uvanlig stor sum fra en enkelt forening på Leira.

Mye tyder på at Iver Iversen på Moholt virket som inspirator for kvinnene til å komme i gang. De første årene var det også Iversen som mottok deres arbeidsprodukter på Moholt og formidlet dem videre derfra. Som den viktigste distributør av bladet Norsk Missionstidende i prestegjeldet sørget han også for at misjonskvinnene på Oppstrinda ble tilført nødvendig kunnskap om situasjonen på misjonsmarkene. I tillegg har han nok selv eller ved hjelp av andre predikanter bidratt med å lyse Guds velsignelse over arbeidet. Skjønt vi bør ikke se bort fra at enkelte “taleføre” kvinner i nettopp denne foreningen følte seg trygge nok til selv å holde oppbygelse og andakt. Deres forbilde Hans Nielsen Hauge hadde jo uttalt at dersom Herren skjenket en kvinne talens nådegave, da kunne hun også bruke den. Han la riktignok til at de burde avstå fra selv

å forkynne Guds Ord der det kunne vekke anstøt blant andre kristne.

Et kildeproblem

Kvinner i haugianermiljø fikk ofte en mer likeverdig posisjon i det religiøse liv enn det som var vanlig i bondesamfunnet. Men innenfor NMS var det likevel blitt et skille. Her kunne bare de vanlige misjonsforeningene ha medlemskap, dvs. foreninger som var åpne for alle. En misjonskvinneforening var derimot etter manges syn å betrakte som en arbeidsforening eller -gruppe under misjonsforeningen. Derfor førte kvinnene sjelden regnskaps- og møtebøker før mot slutten av 1800-tallet, noe som har gjort mange kvinnemisjonsforeninger nærmest “usynlige” for ettertiden. Heller ikke for kvinneforeningen på Oppstrinda er slike kilder kommet for dagen, og det er derfor vanskelig å si så mye om selve virksomheten og de tiltak som kvinnene her satte i verk.

Av Norsk Missionstidendes gavelister kan vi se at det også ble stiftet en annen forening i grenda. Den kalte seg *Øvre Strindens Missionsforening*. Herfra kom 25 speciedaler til kretsen både i årene 1871 og 1872. Etterpå virker det som foreningen førte en anonym tilværelse utad. Trolig har medlemmene isteden vært opptatt av å tilby misjonskvinneforeningen praktisk hjelp. Gårdbrukere som Hermund Qvaal og Ole M. Hoel står i flere år oppført som kasserere som bl.a. underskrev for pengebidragene

Foreningen 50 år

Montasjen ovenfor ble trolig laget i forbindelse med foreningens 50-årsjubileum i 1911, med bilder av misjonskvinner som foreningen regnet som sine stiftere og foregangskvinner. Presentasjonen nedenfor viser at alle disse ledende kvinnene var knyttet til familier som sognet til haugianerbygda Rennebu. Kort presentasjon av misjonskvinnene:

Serina Sivertsdatter Tvereggen f 1839, datter av gårdbruker i Bratsberg, *Sivert Pedersen Blækan* og *Gjertrud Grimsdatter Kroppan*. Hun giftet seg i 1861 med *Anders Larsen Tvereggen*, som ble født på gården Sommervold i Rennebu. Paret overtok Tvereggen gård etter hans far *Lars Rasmussen Sommervold* i 1866.

Marie Nielsdatter Utler, f. 1844, datter av *Niels A. Grindal*, f. 1805, og *Randi Knudsdr.*, f. 1805. Foreldrene kom fra Rennebu og kjøpte Utleira søndre i 1840. Marie ble gift med rennbyggen *Ole Mikkelsen Hoel*, og paret overtok gården Udleer (Utleira) søndre etter hennes far.

Johanna Larsdatter Fjermstad, f. 1829, datter av *Lars Rasmussen Sommervold* som eide gården Tvereggen. Altså søster til Anders Larsen Tvereggen, se pkt 1. Gift med senere stortingsmann *Paul Fjermstad* i Lade kirke 5. april 1866. Bosatt bl.a. på Melhus, flyttet til Reitgjerdet søndre 1879 og senere til Moholt vestre i 1898. Paul og Johanne Fjermstad opprettet i 1924 et legat som skulle gå til misjonsformål, til bekjempelse av tuberkulosen og til Strinda sykehjem.

Karen Clemetsdatter Grendahl f. 1834, var datter av *Clemet Grindal*, f. 1807 og *Marit Arntsdtr.*, f. 1807, begge fra grenda Grindal i Rennebu. Ved Ft. 1865 bodde hun ennå på farsgården i Rennebu, men 10 år senere var hun tjenestepike på gården Loholt i Strinda, der hennes søster Anne var husfrue. (pkt 5). Karen var fremdeles ugift. Også foreldrene hennes var da flyttet til Loholt og bodde der som kårfolk.

Anne Clemetsdatter Aasved, f. 1840, var Karen Grendahls søster (pkt 4) og gift med *Ole Andreas Aasved* (1834-1881) fra Stod. Han var gårdbruker og lærer. Hadde kjøpt Loholt gård sammen med Annes bror *Arnt Clemetsen Grindal*. 1880 løste Arnt ut svogeren og ble eeneier.

som kvinneforeningen sendte til kretskassereren.

“Mands Sko og Fruentimmer Sko”

I 1862 mottok NMS de første bidrag fra kvinneforeningen på Oppstrinda. Iversen står oppført som sender av 10 spd og 62 skilling og dessuten følgende naturalier til Zululand: “6 Par blaa Vadmel's Beenklæder, 7 Fruentimmerlinneder, 6 Mandsskjorter, 2 Fruentimmer Kjoler av Bomuldstøi, 11 Par Uldstrømper for Voxne, 1 Par Uldsokker for Voxne, 1 Par Børne Uldstrømpe, 1 Par Mands Sko og 3 Par Fruentimmer Sko.”

Produktene skulle gå til både innfødte zuluer og misjonærer etter behov. Kvinnene hadde hatt barna i tankene så vel som voksne kvinner og menn. Det var ikke godt for dem å vite nøyaktig hva som trengtes mest der ute på misjonsmarken. Vi ser at pakken også inneholdt fottøy for begge kjønn. Kanskje fantes det blant misjonsvennene i nabolaget en gavmild bygdeskomaker som på denne måten ønsket å bidra sitt til evangeliets fremme? Sko var en råflott gave å gi i en tid da konfirmantene måtte traske den lange veien til Lade kirke barbeint eller i treklumper for å spare sine første og eneste lærsko. Først når de kom til kirkebakken, skifta de fottøyet før de skulle inn i kirka. Sko gikk i arv, de måtte vare i årevis.

Tallet på misjonskvinneforeninger i byer og bygder steg sterkt i 1860-årene, og det ble for upraktisk å distribuere

mengden av alle de klespakker som innkom for å sendes til misjonsmarkene. Det gikk derfor ikke så mange år før det ble vanlig å selge de produserte varene og omsette dem i pengebidrag. Også i Oppstrinda ble det nok tidlig arrangert utvalg, og noe senere ble basarene et populært sosialt innslag i grenda. Sammen med bøsseinnsamlingen og møtekollekten ga dette en sum som foreningen overlot til kretsens kasserer mot kvittering. I de første årene finner vi stadig *Johanna Tvereggen* som avsender på foreningens vegne. Det virker som hun hadde en lederfunksjon i det administrative, trolig med god hjelp av Iver Iversen. I 1866 giftet hun seg med lærer Paul Fjermstad og flyttet fra bygda, 37 år gammel. Tre år senere slo sorgen ned på Moholt gård: Iver Iversen ble enke-mann.

Det var i denne situasjonen at *Øvre Strindens Missionsforening* ble stiftet (se ovenfor). Flere misjonskvinner var sikkert med i begge foreningene samtidig. Med den nye foreningen som “overbygning” fikk misjonskvinnene på Oppstrinda en fot innenfor Misjonsselskapet. Herfra kom menn som bidro med praktisk støtte, administrativ hjelp og som ikke minst fikk lede det åndelige innhold inn i de rette spor gjennom oppbyggesler og andakter. Slik kunne kvinnene selv samle seg om det viktigste for dem, nemlig det praktiske håndarbeidet. I følge gavelistene sendte kvinnene årvisse pengebidrag i 1870-årene. Senere kom gavene sjeldnere og mer sporadis-

ke. Spesielt for kvinnemisjonsforeningen på Oppstrinda var at storparten av bidragene 1870-1910 ble øremerket til jødemisjonen*.

Misjonsvennen Johanna Fjermstad (1829-1913)

Den 5. april 1866 ble Johanna Larsdatter Tvereggen og lærer ved Trolla Brug, *Paul Andreas Fjermstad*, viet i Lade kirke. Hun var 12 år eldre enn Paul Andreas, ungkaren på 24 som kom fra gården Fjermstad i Bratsberg og hadde tatt eksamen ved Klæbu seminar i 1861. Ute i Trolla fikk nok Johanna møte lederen for industribedriften, gründeren *Hans Johan Olsen*, en markant skikkelse i Trondhjems Missionsforening. Det var han som skjenket misjonen verkstedet og smia som han eide i byens sentrum, og som senere ble til “Sommeveitens Bedehus”.

*. Den norske Israelmisjon må ha virket aktivt i deler av bygda. Se årboka for Nardo og Bratsberg historielag: “Njardarhol” år 2007 fra s. 35: Artikkelen “Opstrinda Israelforening”. Her forteller Elin Rø Ludvigsen at en egen “Opstrinda Israelforening” kom i gang i februar 1895 hos Oline Bjerkan på Bjørkmyr. Foreningen sluttet seg til Den norske Israelmisjonen og rekrutterte flere av bondekvinnene i området til å støtte israelmisjonen, ja, selv under nazitiden drev de fremdeles uforstyrret sin virksomhet med salg av lodder og egenproduserte håndarbeider samtidig som de mottok bidrag fra bøsser og kollekter.

Gårdbruker og stortingsmann Paul Olsen Fjermstad fra Bratsberg Fjermstad drev ikke bare som lokal lærer og kirkesanger der han kom, han engasjerte seg også som gårdbruker og kommunepolitiker. I Strinda var han fra 1880-årene aktiv i flere offentlige verv, blant annet som ordfører 1899-1908. Men mest kjent var han som Stortingsmannen Fjermstad, som satt på tinget i flere perioder mellom 1886 og 1916. Foto fra boka *Strindens Sparebank 100 år 1842-1942*.

Det gikk 13 år før ekteparet Johanna og Paul Andreas Fjermstad vendte tilbake til fødebygda Strinda. I mellomtiden hadde de skiftet bosteder fra Trolla til Nesset i Romsdalen, derfra til Børsa og senere Melhus.

Reitgjerdet søndre ble deres hjem fra 1879. Med sin opptatte og ofte fraværende husbonde var det vel ikke til å undres over at Johanna Fremstad fortsatte å søke sosial kontakt blant misjonskvin-

ner i nabolaget. Hun vendte riktignok ikke tilbake til Opstrinden Kvindeforening, men var blant initiativtakerne til å stifte *Nordre Strindens Kvindeforening* ca. 1880. Her var hun aktiv i flere år inntil de flyttet igjen i 1898, nå til gården Moholdt vestre. Her fikk hun igangsatt *Moholdt kvindeforening*, som iflg. gavliste i Misjonstidende sendte et bidrag til misjonen på kr. 50,- i 1911, undertegnet “Fru Stortingsmann Fjermstad”. Da var hun blitt 82 år gammel, og samme år var hun sikkert invitert som hedergjest i 50-årsjubileet til Opstrindens Kvindeforening for Hedningemissionen.

Neste vår mottok hun budskapet fra Bratsberg om at misjonsvennen Paul Røstad var død. Det var hennes manns søskenbarn.

Misjonskvinneforeninger i Bratsberg

Et 100-årsminne

I år (2012) er det 100 år siden bygdefolk møtte fram i tallrik skare for å delta i Paul Olsen Røstads jordeferd fredag den 29. mars 1912. Fra prekestolen i Bratsberg kirke mintes kapellan Brian Smith den kjære, gamle klokker og skolemester som en høyt elsket og aktet person både blant barn og voksne sambygdinger. Ikke minst oppfattet misjonsvennene i Bratsberg Misjonsforening lærer Paul Røstad som nærmest “umistelig”. Over generasjoner hadde han i en 50-årsperiode vært lederskikkelsen i foreningen, og de siste 35 år hadde han akslet

Minnestøtte over Paul og Anne Røstad på Bratsberg kirkegård. “Reist i takknemlighet av gamle elever og venner” Foto: Jan P. Breida i juni 2012.

vervet som dens naturlige formann. Man tok farvel både med en tidsepoke og en legende denne vårdagen.

Bratsberg Kvindeforening

Paul Røstad var som leder uten tvil også en garantist og beskytter for misjonskvinnene i Bratsberg, og han bidro til at de fikk startet en arbeidsforening. Det må ha skjedd omtrent samtidig med at Jonsvandets og Oppstrindens misjons-

I 1884 startet NMS et eget misjonsblad for kvinner: "*Missionslæsning for Kvindeforeninger*". Bladet var et tillegg til Misjonstidende og ble en kraftig stimulans for arbeidet på lokalplanet. Det ga kvinnene en selvfølelse å lese om hvordan de var knyttet sammen i et fellesskap

landet rundt. Oppslutningen økte, tallet på abonnenter steg fra 6000 i 1885 til 11500 i 1904. I samme periode ble tallet på misjonskvinneforeninger nær fordoblet, til 3500 foreninger i 1904, og tallet fortsatte ennå å stige. Det ble langt flere enn antall misjonsforeninger, de fantes i hver skolekrets i landet og hadde en avgjørende betydning for Misjonsselskapets kasse.

kvinneforeninger kom i gang, altså omkring 1861. En bekreftelse finnes i Misjonstidendes gavefortegnelse for året 1863, der det står oppført et gavebidrag på 11 daler og 32 skilling fra Bratsberg Kvindeforening. I de følgende år ser vi at det er brødrene Paul og Anders Røstad som sender bidragene til kretskassereren på foreningens vegne.

Kildematerialet er mangelfullt, for heller ikke denne kvinnemisjonsforeningen førte protokoll. I Bratsberg Missionsforenings møteprotokoller blir de heller ikke omtalt på 1800-tallet. Kvinneforeningens medlemmer stod i en fri stilling utenfor organisasjonen og uten krav om formaliteter som årsberetning, valg og medlemslister. Kvinnene kunne for så vidt ha gitt sine bidrag til selvvalgte formål. Sterke bånd knyttet dem likevel til misjonsforeningen, og de arbeidet alltid i nær tilknytning til den.

Økt innflytelse

I 1904 gjorde NMS' generalforsamling vedtak om å gi kvinner stemmerett hvis

de var medlemmer i en misjonsforening. Det skjedde 9 år før alle kvinner kunne stemme ved stortingsvalg. Paul Røstad opplevde at kvinnene i Bratsberg Misjonsforening kunne delta både i avstemninger og i valg av foreningens styre og delegater. Den mannsdominerte foreningen endret langsomt karakter. Kvinnene, som stod for det meste av inntektene, skulle være med og bestemme hvordan midlene skulle forvaltes.

Mange av kvinnene i sognet var i 1904 også medlemmer i 3 mindre misjonskvinneforeninger som var opprettet av nabokoner fra ulike geografiske områder nord for Jonsvannet. Det var *Kilvandedets Kvindeforening*, *Aasbygdens Kvindeforening* og *Lillevandets Kvindeforening*. Den opprinnelige kvinneforeningen opptrer nå under navnet *Bratsberg nedre Kvindeforening*, som rekrutterte sine medlemmer sentralt på Bratsberg. Denne kvinneforeningen sendte sine gavebidrag direkte til kretsen ved "kasserer" Randi Haugsbak fra Røstad gård like nord for kirka.

Misjonsmøte på Bratsberg. Bildet er tillatt hentet fra Kåre Hugås' Bygdebok for Bratsberg, og viser medlemmer på misjonsmøte trolig hos formannen Ole O. Dahlen på Brurokkleiven ca. 1925. Vi merker oss at det er en stor overvekt av kvinner. Fra venstre sittende i 1. rekke: 1. Karen Eklesplassen, 2. Pauline Røstad Dahlen, 3. Marit Røstad Hammer, 4. Ane Eklesplassen, 5. Marit Eklestrøen, 6. Nikoline Fond, 7. Ingeborg Sæter (Sætran).
 2. og 3. rekke fra venstre: 1. Petter Bratsberg, 2. Anna Rundhaug, 3. Karen Skjetne, 4. Oline Bolseth, 5. Kristine Movold, 6. Gurina Sæther, 7. Kamilla Trosdahl, 8. Sigrid Dahlen, 9. Ane Stokke, 10. Olga Mortensen, 11. Karen Vårvik, 12. Marie Nordland, 13. Ingeborg Hugås, 14. Karen Eklespandet, 15. Ole Olsen Dahlen.
 4. rekke fra venstre: 1. Karen Ekle, 2. Ingeborg Ekle, 3. John Sivert Husby, 4. Marie Saksvik, 5. Laurits Movold, 6. Nella Skikstein, 7. Tine Dahlen, 8. Marit Bratseth.

Kvinnene markerte seg.

Den nye lederen for Bratsberg Misjonsforening ble gårdbruker på Brurokkleiven, *Ole O. Dahlen* (1860-1942). Han fungerte som formann i hele 28 år, fra 1913 til 1941. Et notat i møteboka forteller at han villig stilte opp i praktisk talt alle arbeidsmøtene kvinneforeningene holdt. Og fra nå ble misjonskvinnene mer synlige, møteboka nevner både fellesmøter og kvinnemøter, som

da emissær Kristiansen besøkte arbeidsmøtene deres på Siim og Brurok i 1916. Men det som særlig vakte oppmerksomhet i bygdesamfunnet, var de årvisse uttalelsene som foregikk på fastelavnsmandag i avholdslokalet Sætervang fra tidlig på 1900-tallet. Etter hvert fikk de form av basarer. Det var årets begivenhet for små og store, folk strømmet til, spanderte på seg kaffe og andre godsaker mens de vurderte og kjøpte håndar-

beidet som kvinnes flittige hender hadde produsert gjennom året.

Utbyttet fra fastelavnsutsalgene og kvinnes møtebøsser ble notert i møteboka gjennom hele mellomkrigstiden. Dermed kan vi regne ut at kvinnes egne misjonsforeninger samlet inn kr 14575 mellom 1915 og 1939. Verdien av denne summen sier oss lite i dag, men den utgjorde hele 75 % av det som totalt ble sendt fra sognet Bratsberg til kretskassereren i Trondheim. På landsbasis finner vi den samme utviklingen, kvinnes egne misjonsforeninger utgjorde dermed en økonomisk faktor som Misjonsselskapet var blitt avhengig av. Utgiftene til misjonen økte nemlig kraftig. Nye misjonsmarker åpnet seg (f. eks. Kina), kirker, skoler og sykehus skulle oppføres og vedlikeholdes, og tallet på lønnede misjonærer var stadig økende.

I Bratsberg gikk kvinneforeningene i front og viste at de nå var blitt noe mer enn arbeidsgrupper under hovedforeningen. Fram mot midten av 1920-årene var misjonsiveren på topp i hele menigheten med hyppige misjonsfester og høy møtefrekvens i foreningene. Misjonstidende omtalte de innsendte gavebidragene fra Bratsberg som bemerkelsesverdig høye, de utgjorde mer enn 3 kroner pr innbygger om man regnet med både smått og stort.

Kvinnene tar over

Ole O. Dahlen og nestformann Lauritz Movold var uten tvil driftige som ledere

og stilte stadig sine stuer til disposisjon for møter og misjonsfester. Misjonskvinner var deres beste medhjelpere. Hjelpen trengtes, for i siste halvdel av mellomkrigstiden sank misjonsiveren i Bratsberg betydelig. Det manifesterte seg i synkende oppmøte og lavere møtefrekvens i Bratsberg Misjonsforening. Utover i 1920-årene tok stadig færre gårdbrukere på seg ansvaret som møteverter, og de fleste misjonssamlingene ble holdt hjemme hos formannen på Brurokkleven. Det virket til tider som folk måtte "lokkes" til møter, gjerne etter kirketid mens de likevel var på farten. Med kvinnes hjelp ble derfor misjonssamlinger holdt på "lokalet" eller hjemme hos Ole Dahlen etter gudstjenesten et par ganger i året. Da sa også den travle presten ja takk til servering og nærkontakt med misjonsvenner mens kvinnes loddbøker lokket med årets "misjonslam" som hovedgevinst.

Utenom kvinneforeningens arbeidsmøter bestod misjonsvirksomheten i Bratsberg i de første "harde tredveåra" stort sett av et årsmøte på Brurokkleven og kvinnes årsutvalg på avholdslokalet Sætervang. I 1935 ble heller ikke årsmøtet avviklet, og det var kvinneforeningene som holdt det hele i gang ved å foreslå gjenvalg og fortsatt drift. Men i realiteten hadde Bratsberg Misjonsforening lagt ned virksomheten da krigen kom i april 1940.

Lys i krigstidens mørke

Etter det første okkupasjonsåret ble det innkalt til misjonsmøte hos lærer Erling O. Høglo på Brurok skole. Det tegnet seg 24 nye medlemmer som ville prøve å få i gang møtevirksomheten igjen i Bratsberg. Et styre ble valgt. Ole Dahlen og Lauritz Movold skulle fortsette sammen med Høglo. I tillegg kom to kvinner inn, Molla Olsbø og Gudrun Nervik. I pinsen ble det holdt festjubileum for foreningens 90 års virke. Lærer Høglo og Bratsberg sanglag sørget for underholdning som ga en liten trøst i disse dystre tider. Naziststyret hadde satt inn kommisariske ledere for Misjonsselskapet, og dermed brøt Bratsberg Misjonsforening kontakten og unnlot å sende inn årsberetning og regnskap.

Etter 28 år som leder døde Ole O. Dahlen i 1942, og foreningens krans prydet båren. Til årsmøtet 1943 var kvinneforeningene innbudt, og forsamlingen valgte *Olaf Dahlen* fra gården Randli til ny formann, mens trofaste Lauritz Movold fortsatte som nestformann. Til hjelp i styret hadde de fremdeles Molla Olsbø og Gudrun Nervik.

Tiltak for ungdom

Under krigen stoppet mye sosial virksomhet, okkupasjonen satte en demper på idrett, musikk, lag og foreninger. Likevel holdt foreningen i Bratsberg 8-10 samlinger i året, ofte med emissærer og misjonsprester på besøk. Basarene på fastelavnsmandag brakte inntekter som aldri før og i tillegg til dette kom man i

Lauritz Movold (1866-1955) husmannssønn, ble født samme år som foreldrene, Lars Larsen og Kjersti Arntsdatter, festet husmannsplassen Movolden under Moen gård i Bratsberg. Lauritz overtok plassen etter faren og giftet seg sommeren 1899 med 26 år gamle **Kristine Johnsdatter Blækan (1873-1960)**. Knappt et år senere hadde paret skaffet seg skjøte på Movolden for 1800 kroner. Husmannsgutten var dermed blitt selveier, og kraftkarens innsats med å rydde,

dyrke og bygge opp gården fikk Landbrukselskapet til å hedre ham med medalje. I mellomkrigstida rådde han over 100 mål dyrket jord og 150 mål skog. Selv om gården Movold var deres livsverk, satte Lauritz og Kristine spor etter seg også i Bratsberg Misjonsforening. Han var nestformann i en årrekke, mens Kristine lenge ledet virksomheten i Lillevandets Kvindeforening. Fotoet ble tatt ved Lauritz Movolds 80-årsdag i 1946 og er utlånt av hans barnebarn Marta Berg Movold.

gang med barne- og ungdomsarbeidet. Skolebarn og ungdom ble trukket med i virksomheten. Fra 1944 og ut i etterkrigsåra arrangerte misjonen "Ungdomsuke" på Sætervang. Tiltaket samlet mye folk, og kanskje lever ennå noen som minnes disse ungdomssamlingene på Bratsberg som lyspunkter i en vanskelig tid. Det samme gjelder sommerskolene som NMS satte i gang i disse årene ved kretsens ungdomsarbeider Bjarne Weider, som senere ble biskop i Sør-Hålogaland. Astrid Foss, som senere ble medlem i Åsvang Misjonsforening, minnes sommerskolen i Meldal i 1944 da hun deltok sammen med 400 andre unge fra hele kretsen:

"Det var ingen spøk å ta imot og mate denne flokken med ungdom når det var rasjonering og restriksjoner på alt. Det ble nok litt ulovlig slakting av dyr i fjøs eller skog, grønnsaker og poteter ble samlet inn, det ble syltet, bakt og kokt i glad samspill og frivillig innsats. Innkvarteringen var på gårdene i bygda og framkomstmidlene var mest sykkel. Med litt niste, smør, brød og pålegg på bagsjebrettet møttes vi full av spenning og forventning for å treffes og være i lag med andre unge. Weider og de andre gode lederne skapte et miljø som var en blanding alvor, tankevekkende læring om livet, utvikling av meninger og interesser, og vi ble utfordret til å velge hvem vi ville tro på, og mange tok et kristent standpunkt. I årene etterpå, ja helt til nå, finner vi deltagere fra sommerskolene som ledere og aktive i kristent arbeid

i trønderske bygder. Vi ble NMS'ere for livet!" (Astrid Foss i Åsvang Misjonsforenings møtebok 2001-2012.)

Vi var en kjerne

En prat med Martha

Martha Klungerbo på gården Greistad har vært medlem i Bratsberg Misjonsforening siden 1950, året før Bratsberg Misjonsforening feiret sitt 100-årsjubileum. Siden har hun gjort en stor og oppofrende arbeidsinnsats i Lillevanets Kvinneforening. Regnskapsboka for 1965-99 viser at denne lille foreningen holdt 414 arbeidsmøter og samlet inn i alt kr 126 196 i denne perioden. Det fremgår at Martha Klungerbo og Severine Engelsåstrø var vertskap for nesten halvparten av dugnadsmøtene.

Martha kan huske at far hennes fortalte om en kvinneforeningsauksjon så tidlig som i 1906-07. Da møttes de på Brurok på fastelavnsmandag med rokker og karder og satt heile dagen og spann og strikka til inntekt for misjonen. Faren fortalte også om Oline Saksvik, som på 30-tallet ofte dro lange veier fra Saksvikgrenda til kvinnemisjonsmøtet mens hun hele tiden gikk og strikka og sang salmer.

"Foreninga til han Olaf Dahlen nådde fra Bjørkmyra heilt inn til Siim", forteller Martha. Store avstander gjorde at kvinneforeningen delte seg i kretser. "Det var Kilvatnet, og her oppi vart det Lillevatnet og så vart det Åsbygden fra

Bratsberg og nedover. Men fastelavnsmandag samla de seg alle. Da var det basar, men den gangen kaltes det for kvinneforeningsauksjon. Fastelavnsbasar har det vært heilt opp til no, og inntekta har i senere år gått til Kjerkestuggu”.

Sjøl husker Martha arbeidsmøtene helt fra sin egen barn- og ungdom. “Det var nabokoner som møttes, – det var Johanna og Olga og Krestine og a Julie og a mor. Egentlig så trur jeg vi var en 5-6 da. Vi var en kjerne. I Bratsberg, i foreninga fra Bruråk og nedover til Bjørkmyra, var det vel flere, men ved Kilvatnet var det likens som vi, trur jeg”.

“Jeg gledde meg når det skulle være forening, for da kom dem sammen da, naboan. Om såmmårn så var det no sjeldnere møter. Men ellers kunne det gå 3 vekka eller kanskje bare 14 daga mellom hvert møte. Først når jeg kom, satte jeg over kaffe og serverte småbrød. Så var det å lytte til en andakt til å begynne med da, og så læst dem fra Det norske Misjonstidende. Vi satt og strikka alle sammen. Og vi prata no litt om vær og vind og her i Lillevannets kvinneforening var han Lauritz Movold med bestandig. Han leste fra Misjonstidende og “Fattig og Rik” og han holdt kveldens tale til slutt. Siterte fra Bibelen og. Det finaste var når han Lauritz holdt talen eller andakten sin til slutt, da kom dem inn alle sammen på gården, ongan og arbeidskaran og tausane, alle måtte

komme inn da. Og så vart det brødskiv’ og skikkelig mat til slutt da”.

“Det siste møtet vart halde hos a Severine og han Martin Engelsåstrø den 26.august i 1999. Og da var a Severine formann i kvinneforeninga vår. Men så døde ho, og så var vi bare to stykkja pluss formannen, og etter det har det ikke vorte nå meir. –Det vart no mindre og mindre ungdommer som kom til da og vi som heldt på vart no gamlar og gamlar. Noen falt bort og det kom ikke nye. Så stoppa no først Bratsberg da som dem kalla for Åsbygden og så dem innved Kilvatnet. Så etter århundreskiftet stod kvinnfolka hver for seg tilslutta Bratsberg Misjonsforening”.

Var det konkurranse fra andre foreninger?

“Å ja, indremisjonen hadde forening og møter, det samme hadde santalmisjonen, sjømannsmisjonen, israelmisjonen og samemisjonen. Avholdslaget og idrettslaget og bondelaget og bondekvinnelaget hadde også møter, ja det har vorre så voldsomt med foreninga oppi her. Det vart sånn at folket stod vel i nesten alle foreningane. Det var møte kvar søndagskveld. Einast frikveld var når det treft at det var 5 søndaga i måneden. Da kunne det bli en frisøndagskveld”.

Frista ikke byen med andre tilbud?

“Nei, du veit det er både for langt fra byen og for nære byen herifrå. Det var for langt å fårrå te byen, men på samme tid så var det såpass nære byen at det var ikke nå kino her og sånt, så måtte dem bare prøve å hjelpe seg sjøl. Foreningan vart treffpunkt der vi kunne komme oss litt bort fra den daglige tralten”.

Åsvang misjonsforening

Foreningen er registrert første gang ved et pengebidrag sendt til kretsen i året 1882. “Åsvang” var da nettopp dukket opp i Strinda som navn på den nye skolen på Moholt, og en tradisjon vil ha det til at navnet ble valgt fordi lærer Ole A. Aasved skulle bli nyskolens bestyrer. Han døde imidlertid mens skolen ble bygd i 1881. I hjemmet hans på Loholt gård var misjonsinteressen stor, og vi skal ikke se bort fra at det her oppstod en misjonsforening som tok skolekretsens navn.

Vi har ingen sikre spor etter virksomheten i denne foreningen. En teori kan være at den ovenfor nevnte *Nordre Strindens kvinneforening* med medlemmer som Johanne Fjermstad og Marit Stendahl har vært knyttet til Åsvangforeningen. Den bidro med sine penge-gaver fram til 1910, året før den tilårskomne Johanne Fjermstad sendte inn et bidrag fra *Moholdt Kvindeforening*, som nå var oppstått. Slike navneendringer skjedde gjerne fordi medlemsgrunnlaget varierte og man ønsket å korte avstandene.

Så dukker navnet “Åsvang misjonsforening” atter opp, nå som kvinneforening. I okkupasjonsåret 1942 foreslo preste-fruen Wilhelmina Castberg at Åsvangforeningen med fordel burde deles i to foreninger. En slik deling ville trolig føre til større oppslutning om møtene da avstandene ville bli kortere. Slik oppstod *Fru Castbergs Forening* på Berg. Tross delingen i 1942 skulle disse foreningene likevel holde en viss kontakt gjennom flere “sammøter” i etterkrigsårene og fram til tusenårsskiftet.

Jubileumsfester

Det ser ut som misjonsfolk er glad i å lage fest. Særlig kunne jubiléer være be-givenheter som krydret hverdagen, selv om det lå et imponerende antall harde dugnadstimer bak. Åsvang Misjonsforening, som regner sine røtter fra 1882, inviterte til hundreårsfest i 1982. Fru Castbergs forening var innbudt sammen med kvinneforeningene i Oppstrinda og Fossegrenda.

Det nye, vakre menighetshuset på Moholt fyltes av gjester som sang, lyttet til festtaler og fikk bevertning. Senere stilte foreningens medlemmer frivillig opp til dugnadsinnsats både da Trondhjems Misjonsforening holdt sin 150-årsfest i 1986 og da Misjonsselskapet feiret sitt 150-årsjubileum i 1992. Selv markerte foreningen på Åsvang sitt eget 120-årsjubileum i 2002 med en ny festaften der hele 80 gjester var samlet i menighets-huset. Det var ikke rart at de gjenværende 10 medlemmer i Åsvang

Jubilerende medlemmer 1982: Foran: Ingeborg Karlgård, Ester Bjerkan, Ingrid Tørring, Bak: Astrid Riaunet, Marit Rian, Marie Bjerkan, Olaug Wågen og Astrid Foss.

misjonsforening følte seg beåret med så mye god omtale og oppmerksomhet. De var jo bare, som formannen Aud Furunes sa i et intervju, en liten flokk med eldre damer som møttes en gang i måneden. De hygget seg, sang litt, drakk kaffe - og de prøvde å holde seg à jour med hva som hendte på "deres" misjonsmark. Ellers laget de håndarbeider til julesalget i Sommerveiten og samlet inn penger til NMS.

Man kan nok si de var blitt voksne, kvinnene som fortsatte sine månedlige møter hjemme hos hverandre også etter at tiden hadde begynt på et nytt årtusen. Medlemstallet i Åsvang Misjonsforening var synkende ettersom enkelte falt fra eller ble for syke til å møte opp. Men gjennomsnittsnitalderen økte, noen nærmet seg og passerte de nitti, og det

kom ingen søknad fra unge, friske krefter om å overta.

Kvinnene var en smule bekymret over samfunnet der ute som forandret seg og ble sekularisert slik at store grupper fikk et fjernere forhold til misjon og kirke. I stedet var det fjernsynet, datamaskinen og mobiltelefonen som opptok folks tid og interesse, fikk de inntrykk av. I Misjonstidende leste de om synkende medlemstall og sviktende inntekter for NMS. Utgiftene økte mens inntektene sank. Det måtte bli forandringer, og de kom. Misjonskvinneforeningene var tidligere de store bidragsyterne til misjonen. Nå tok mange menigheter på seg ansvaret for ulike misjonsprosjekter. Det ble også samarbeidet med NORAD om landsbyutvikling.

Spørsmålet om Åsvang Misjonsforening lenger var “liv laga”, var blitt naturlig å stille. Ja, alle sju medlemmene ville så gjerne fortsette selv om de ikke lenger var noen ungdomsgjeng, i hvert fall så lenge helsa holdt! For dette samværet var blitt noe spesielt for dem.

”Det som var fast og regelmessig, var misjonsforeningen. Det var det fine fellesskapet med både skjemt og alvor, gode venner som en kunne stole på og fikk dele både tro og tvil, gleder og sorger med. En fikk mot til å gå videre i det felles ønske om å gjøre en liten tjeneste i det store prosjektet som heter misjon”. (Astrid Foss i møteboka for Åsvang misjonsforening.)

En veteran takker av

Astrid Foss, f. 31. oktober 1919 i Meldal, ble tilsatt som lærer ved Åsvang skole i Strinda fra 1955, og her fikk hun en lang praksis. I mer enn 50 år var hun medlem i Åsvang Misjonsforening, og i hele denne perioden var det hun som oftest fikk ansvaret for møtereferatene. Det falt også i hennes lodd å referere fra foreningens aller siste møte, som foregikk den 8. juni 2011 hos formannen Aud Furunes. Her er et utdrag fra den 92-årige misjonsveteranens epilog i møteboka, skrevet på Othilienborg den 5. februar 2012:

”I min tid i Åsvang Misjonsforening har jeg mange gode minner om de flotte menneskene jeg var sammen med, hører stemmene deres, latteren, ser for meg

hjemmene deres. Bilen gjorde det lettere å møtes i all slags vær. Strindavinden kunne være ganske stri, snødrev og glatte veier stoppet oss sjelden. Men slik er det å høre til i et land som Norge! Og vi bor jo i “Verdens beste land”, det er vi overbevist om når vi ser og hører om verden der ute. “Du sende ditt ord til Noregs fjell, og ljøs over landet strøymde”. Det var dette ord vi ville være med og spre i land der NMS hadde sitt vidstrakte virke. (...)”.

“Når vi ikke ser oss i stand til å fortsette med Åsvang Misjonsforening, vet vi at mange andre fortsetter og faktisk finner nye måter å arbeide på. En av våre trofaste medlemmer, Gunn Bakken, er i lag med noen venner i gang med en gruppe hun kaller “vandreforening”. De går sammen på tur før de tar en kopp kaffe, samtaler og ber og gir til NMS sitt arbeid. På samme vis vil sikkert mange finne på nye måter i stedet for de tradisjonelle kvinneforeningene. Derfor avslutter vi Åsvang Misjonsforening med (gode) håp og ønsker for Det norske Misjonsselskap og med takk for at vi fikk være med disse årene”.

Kilder og henvisninger:

Møte- og regnskapsbøker for Bratsberg Misjonsforening og Lillevannets Kvinneforening.

Møtebøker for Jonsvandets Kvindeforening.

Møtebøker for Åsvang Misjonsforening 1964-2001 og 2001-2012.

Norsk Missionstidende (NMS), årganger 1850-1913.

Missionslæsning for Kvindeforeninger (Tilleggsblad til NMS 1884-).

Digitalarkivet. (Folketellinger, kirkebøker, kapellanens dagsregistre). www.arkivverket.no/arkivverket/digitalarkivet

Aviser: *Trondhjems Adresseavis*, 27/4 1913 og *Verdens Gang* 14/4 1884.

Strinda bygdebok, bind 2, Strinda bygdebokkomite. 1947.

Forbord, Kåre: *Malvik bygdebok* 2003.

Byåsen Menighetsblad 2007 og 2009.

Litteratur:

Gjønnnes, O.L.: *Misjonsliv i Trondheim og Trøndelag gjennom 100 år*. Orkanger 1936.

Hugås, Kåre: *Bygdebok for Bratsberg annex-sogn*, Trondheim 2000.

Husby, P: *Beretning om Lade hedningemisjons virksomhet i 100 år*. 1949.

Klæbo, Arthur: *Ullstrømper til Afrika*. Oslo 1963.

Nome, John: *Det norske misjonsselskaps historie i norsk kirkeliv: Fra stiftelsen til Schreuders brudd. I serien Det Norske Misjonsselskaps historie i 100 år*, Stav. 1943. (Nome)

Nordseth, Kristin: *-at sette sig imod vilde være som at stoppe Elven*, Hovedfagsoppgave Oslo 1997.

Sofie Norgaard: *En norsk familie i Sør-Afrika*.

<http://home.online.no/~fndbred/nfsa.htm>

Rian, Johan B.: *I hellig tjeneste: Trøndelag krets av Det norske Misjonsselskap gjennom 100 år*, Trondheim 1946.

Røvik, Sverre: *Misjon i 150 år. Ved 150-årsjubileet for Trondhjems misjonsforening* 1986. 1986.

Breida, Jan P.: "Reitgjerdet pleiestiftelse for spedalske - et 150-årsminne", i *Årbok for Strinda historielag*. 2011.

Tjelle, Kristin F: *Kvinder hjelper Kvinder. Misjonskvinneforeningsbevegelsen i Norge 1860-1990*. Hovedfagsoppgave Oslo 1990.

Stor takk til Astrid Foss, Martha Klungerbo, Ingrid Gilde, Marta Berg Movold og Pål Olav Røstad.

Kilde for bildene s. 72, 73 og 74: Misjonshøgskolen, Misjonsarkivet. Album fra Thomas Jørgensen. Arkivreferanse: MHS/A-1045/Uj. Disse bildene er i "International Mission Photography Archive" (<http://digitallibrary.usc.edu/impa/>)

Jan Breida, f. 1937, er lektor med historie hovedfag.